

The Project Gutenberg eBook of Bartek Sankari, by Henryk Sienkiewicz

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Bartek Sankari

Author: Henryk Sienkiewicz

Release date: January 17, 2005 [EBook #14718]

Most recently updated: December 19, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK BARTEK SANKARI ***

Produced by Matti Järvinen and PG Distributed Proofreaders.

Bartek Sankari.

Kirjoittanut
Henryk Sienkiewicz.

Alkuteos puolalainen.

Suomennos.

Ensimmäisen kerran julkaissut
Axel Bergbom 1889.

I.

Sankarini nimi oli Bartek Slovik. Mutta kuin hänen, häntä puhuteltaessa, oli tapana muljottaa silmiään, kutsuivat naapurit häntä Bartek Korppisilmäksi. Ja kuin oikein tarkalle otettiin, ei hänellä juuri ollutkaan mitään satakielen ominaisuutta—slovik merkitsee satakieli —sitä vastoin olivat hänen lahjansa ja todellisen alkuperäinen yksinkertaisuutensa hankkineet hänelle lisänimen "tyhmä Bartek". Se olikin enimmin tunnettu ja kaikissa tapauksissa ainoa, joka kuuluu tähän juttuun, vaikka Bartekilla vielä oli neljäskin virallinen nimi. Kun nimittäin puolalaiset sanat czlovick: ihminen, ja slovick: satakieli, kuuluvat samalta saksalaisen korvaan, ja saksalaiset sivistyttämisen nimessä mielellään kääntävät raa'at slaavilaiset sanat oikeaksi kultuurikieleksi, oli eräässä tilaisuudessa tapahtunut seuraava keskustelu:

—Mikä nimesi? kysyi saksalainen upseeri Bartekilta.

—Slovik.

—Scsloik? Vai niin. Hyvä!

Ja upseeri kirjoitti hänen nimekseen "Ihminen".

Bartek oli kotosin Pognembinin kylästä. On monta sen nimistä kylää sekä Poznanin (Posenin) suuriherttuakunnassa että vanhan tasavallan muissa osissa. Paitsi maapalstaansa, tölliiään ja paria lehmää, oli hänellä kimo hevonen ja vaimonsa Magda. Sellaisten olosuhteiden vallitessa saattoi hän elää rauhassa ja levossa kaiken sen viisauden nojassa, joka löytyy seuraavassa puolalaisen kansanlaulun pätkässä:

Magda oli vaimonsa ja kimo hevosensa,
Kyll' Herra aina huolen pitää hänen parhaaksensa.

Siten kului hänen elämänsä aivan niin kuin Jumala tahtoi, ja vasta kuin Jumala tahtoi sotaa, kävi Bartek hiukan levottomaksi. Tuli sana, että piti lähteä mies talosta, jättää koti ja heittää kaikki vaimojen huostaan. Pognembinin väki oli hyvin köyhää. Talvella oli Bartekin tapa käydä tehtaissa työssä ja siten ansaita vähän elatuksen lisää. Mutta mitä oli nyt tehtävä? Kuka tietäisi milloin sota ranskalaisia vastaan päättyy? Kuin Magda oli lukenut julistuksen, alkoi hän sättiä ja sanoi: "Periköön turmio heidät kaikki! Vaikka sinä oletkin sellainen raukka, käyt sentään säälikseni! Ranskalaiset kyllä hakkaavat pään sinulta poikki!"

Bartek tunsu että hänen vaimonsa puhui järkevästi. Hän pelkäsi ranskalaisia kuin ruttoa, ja sitä paitsi sai hän paljon uutta ajateltavaa. Mitä olivat ranskalaiset hänelle tehneet? Minkä tähden piti hänen marssia tuohon kauheaan, tuntemattomaan maahan, jossa ei löytynyt ainoatakaan sääliväistä ihmistä? Kaiken sen aikaa kuin hän oli oleskellut Pognembinissä, oli se tuntunut hänestä hyvinkin vähäpätöiseltä, mutta kuin hän nyt oli saanut käskyn marssia sieltä pois, huomasi hän vasta, että siellä kaikissa tapauksissa oli parempi olla kuin missään muualla. Mutta mikään ei auttanut, sallima niin vaati, ja hänen täytyi pois. Bartek syleili vaimoaan ja kaksivuotiasta Franekiansa, sylkäsi, teki ristinmerkin ja läksi töllistä. Magda hänen jälessään. Ei heidän hyvästijättönsä ollut mikään erinomaisen liikuttava. Hän ja poika nyyhkyttivät, mutta Bartek puheli koko ajan: "No, no, ole nyt levollinen!" Niin tulivat he tielle. Vasta siellä he näkivät, että koko Pognembinissä tapahtui aivan samaa kuin heillä.

Koko kylä on liikkeellä. Maantie on täynnä kutsunnan saaneita sotilaita, jotka menevät rautatien asemalle, vaimojen ja lapsien, vanhusten ja koirain saattamina. Joukko on alakuloinen. Ainoastaan jotkut nuoret pojat piippu uljaasti suussa näyttävät aivan väliäpitämättömiltä; muutamat heistä ovat jo päissään hyväksi aluksi ja räyhäävät käheällä äänellä.

Eräs Pognembinin saksalaisista siirtolaisista alkaa pelkästä surusta laulaa "Die Wacht am Rhein"[1]. Koko tuo kirjava joukko, josta siellä täällä santarmin pistimet loistavat, rientää huutaen, meluten ja rähisten aitoviertä kylän toiseen päähän. Vaimot ovat huutaen heittäytyneet sotilasten kaulaan. Vanha akka näyttää keltaista hammasta ja puristaa uhaten nyrkkiään. Toinen huutaa kovalla äänellä: "Jumala kostaa teille meidän kyyneleemme". Kuuluu huutoja: "Franek! Kuska! Jusek!—hyvästi!" Koirat ulvovat, kirkonkello läppää. Pappi itse rukoilee kuolemaan vihityiden puolesta. Eihän monikaan niistä, jotka nyt ovat matkalla rautatien asemalle, enää palaja kotia. Sota ottaa heidät kaikki tyyni, mutta sota ei anna heitä takasin. Aurat ruostuvat maassa, sillä Pognembin on julistanut sodan Ranskalle. Pognembin ei laisinkaan saattanut kärsiä Ranskan keisarin Napoleon III:n ylivaltaa, ja Espanjan perintöasia on koskettanut sitä hyvin läheltä. Kirkonkello kutsuu väen tänne, ja tuolla se jo tulee aidan takana. Joukko kulkee ristin ohi. Kaskit ja kypärät lentävät pois päästä. Tomu peittää kultapilven tavoin tien, sillä päivä on kuiva ja lämmin. Molemmiin puolin keinuttaa vilja täyteläisiä, raskaita tähkiään ja taipuu tuulenpuuskista, joita silloin tällöin käy hiljalleen yli maan. Ylhäällä sinervässä ilmassa leivoset liihoittelevat ja visertelevät sydämmensä pohjasta.

[1] "Reinin vartija"—Saksan kansallislaulu.

Asemalla. Yhä uusia joukkoja. Siellä on naapurikylistäkin kutsutuita sotilaita. Ylä- ja Ala-Krzywdasta, Niedolasta ja Mizerovista. Sitä liikettä, melua ja hälinää! Asemarakennuksen seinät ovat julistuksia täynnä. Ne puhuvat sodasta "Jumalan ja isänmaan puolesta". Nostoväki rientää puolustamaan vaimojaan, lapsiaan, talojaan ja kotiaan, joita vihollinen uhkaa, ja ranskalaiset ovat erittäinkin hirmustuneita Pognembinisiin, Ylä- ja Ala-Krzywdaan, Niedolaan ja Mizeroviin. Niin ainakin niistä tuntuu, jotka lukevat julistuksia. Yhä uusia joukkoja saapuu asemalle. Odotushuoneitten ilma täyttyy tupakansavusta, joka peittää julistukset. On vaikea hälinässä ymmärtää toisen puhetta. Väkeä tulee ja menee, huudetaan ja melutaan. Odotussillalta kuuluu saksalaista komennusta, jonka kiivat sanat tuntuvat lyhyiltä, varmoilta, vastustamattomilta.

Kello läppää. Etäältä kuuluu veturin puuhkuaminen, yhä lähempää ja selvemmin. Sota se on, joka lähestyy.

Kello soi toisen kerran. Väritys valtaa kaikki. Eräs vaimo alkaa huutaa: "Tuolla ne tulevat, tuolla ne tulevat..." toinen ääni lopettaa hänen ajatuksensa, kuuluen yli kaikkien: "Ranskalaiset tulevat!" Ja hetkeksi valtaa pelko ei ainoastaan naisia, vaan myöskin Sedanin vastaisia sankareita.

Juna pysähtyy asemalle. Kaikista aukoista näkyy punareunaisia lakkeja ja pukuja. Sotamiehiä on kuin muurahaisia. Tavaravaunuista kuumoittaa tykkien pitkät, mustat rungot. Pistinmetsä kasvaa avonaisista vaunuista. Arvattavasti on sotilaita käsketty laulamaan, sillä koko juna ravistuttavat voimakkaat miesäänät. Mahtavuutta ja voimaa uhkuaa tuosta junasta, jonka päätä on mahdoton nähdä...

Odotussillalle on ruvettu järjestämään rekryyttejä. Ken voi, sanoo vielä jäähyväiset. Bartek viuhtoo nyrkeillään, kuin myllyn siivillä ja muljottaa silmiään.

—Hyvästi Magda!

—Ah—poika parkani!

—Nyt et koskaan enää näe minua!

—Ei, en koskaan!

—Ei voi auttaa...

—Pyhä neitsyt suojelkoon sinua!

—Hyvästi! Ja pidä kodista huolta!

Vaimo lankesi itkien hänen kaulaansa.

—Jumala sinua varjelkoon.

Nyt tuli viimeinen hetki. Naisten nyyhkytykset, itku ja valitus voittaa hetkeksi kaiken muun. Hyvästi, hyvästi! Mutta sotamiehet on jo erotettu järjestämättömästä joukosta. Ne muodostavat jo jonkunlaisen mustan, kiinteän joukkion, joka vetäytyy kokoon neliöihin ja suunnitelmiin ja alkaa liikkua koneen kaikella levollisuudella ja säännöllisyydellä. "Sisään!" kuului komento. Neliöt ja suunnitelmat katkeavat keskeltä, liestyvät pitkinä jonoina vaunujen luo ja katoavat sisään. Kaukana viheltää veturi ja työntää suuria, harmaita savupilviä. Sitten se sähisee kuin lohikäärme ja syöksee alhaalta höyryvirtoja. Naisten valitus on korkeimmillaan. Muutamat peittävät esiliinoilla kasvojaan, toiset ojentavat käsiään vaunujen jälkeen. Nyyhkyttävät äänet kertovat miestensä ja poikainsa nimiä.

—"Hyvästi Bartek!" huutaa Magda. "Näytä nyt että pidät puoltasi! Pyhä neitsyt sinua suojelkoon. Hyvästi! Ah—Jumala armahtakoon!..."

—Ja pidä sinä huolta kodistamme—huutaa Bartek.

Yht'äkkiä nykähti juna. Vaunut työntäytyivät toisiaan vastaan ja alkoivat liikkua.

—Muista että sinulla on vaimo ja lapsi—huusi Magda juostessaan junan jälessä. Hyvästi Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen—hyvästi!

Junan vauhti eneni enenemistään ja mukanaan se vei Pognembinin, Ylä- ja Ala-Krzywdan, Niedolan ja Mizerovin sotilaat.

II.

Toisaalla palajaa Magda itkevän vaimojoukon kanssa Pognembiniin, toisaalla rientää juna, pistimiä täynnä, harmaasen etäisyyteen, ja muassa on Bartek. On mahdotonta nähdä surullisen etäisyyden loppua. Tuskin saattaa nähdä Pognembiniäkään. Ainoastaan lehmukset viittaavat ja kirkontorni leimuaa kuin kulta, sillä aurinko loistaa siihen. Mutta pian supistuvat lehmukset yhteen näköpiirin kanssa ja kultaristi näyttää loistavalta pisteeltä. Niin kauan kuin piste välkähteli, tuijotti Bartek siihen, mutta kuin sekin katosi, oli hänen toivottomuutensa ääretön. Raskas velttous valtasi hänet, ja hän tunsikin, että hänen voimansa alkoivat raueta. Niin alkoi hän tuijottaa alauseeriin, sillä nyt ei ollut—Jumalaa lukuun ottamatta—kehenkään muuhun turvaamista. Hänen kohtalonsa oli nyt korpraalin vallassa. Bartek itse ei tiedä mitään, ei ymmärrä mitään. Korpraali istuu penkillä kivääri polvien välissä ja polttaa piippuaan. Savu peittää joka silmänräpäys hänen vakavat, uhkaavat kasvonsa pilviin. Mutta eivät ainoastaan

Bartekin silmät ole kiintyneet noihin kasvoihin,—kaikki silmät kaikilta vaunun puolilta katselevat niitä. Pognembinissä tahi Krzyvdassa on jokainen Bartek tahi Wojtek oma herransa, jokainen saattaa ajatella omaa itseään, mutta nyt on korpraalin asiana ajatella ja toimia. Kuin hän käskee heitä katsomaan oikealle, katsovat he oikealle, ja kuin hän käskee heitä katsomaan vasemmalle, katsovat he vasemmalle. Jokainen luopi tutkivat katseen häneen: Miten meidän nyt käypi? Mutta hän itse ei tiedä enempää kuin muutkaan, ja tulisi kenties iloiseksi, jos joku korkea-arvoisempi selittäisi hänelle sen asian. Sitä paitsi ei uskalleta häneltä suoraan kysyä, sillä nyt on sota, ja sotaa seuraa sota-oikeus ja muuta sen kaltaista. Kukaan ei tiedä mikä on luvallista, mikä ei. Eivät ainakaan sotamiehet sitä tiedä, vaan pelästyvät kuullessaankin vaan sanan sellaisen kuin "Kriegsgericht"[1]—jotakin, jota he eivät oikein ymmärrä, vaan jota he sitä enemmän pelkäävät.

[1] Sotaoikeus.

Samalla he tuntevat että tämä korpraali nyt on heille paljoa välttämättömämpi kuin manöövereissä. Hän yksinhän tietää kaikki, hän ajattelee heidän puolestaan, ja ilman häntä ei tapahdu vähintäkään liikettä.—Korpraalia alkoi hänen kiväärinsä rasittaa, ja hän työnsi sen Bartekin pideltäväksi. Bartek otti aseensa, pidätti hengenvetoansa, muljautti silmiään ja tuijotti korpraaliin kuin lehmä punaseen veräjään, mutta vähän lohdutusta hän siitä sai.

Asiat olivat varmaankin huonolla kannalla, sillä korpraalikin oli jonkinlaisessa tylsässä surumielisyyden tilassa. Asemilta kuulee laulua ja huutoja. Korpraali komentaa, kävelee ylt' ympäri ja haukkuu, osottaakseen intoansa päällikkökunnalle, mutta heti kuin juna lähtee liikkeelle, käyvät kaikki äänettömiksi ja hän myöskin Hänellekin on maailmalla eri puolensa, toinen valoisa ja selvä, hänen kotinsa, puolisonsa ja lämmin vuoteensa, toinen pimeä, ihan pimeä—Ranska ja sota. Hänen innostuksensa, samoin kuin koko armeijan, ei ollut suurempi kuin että he kaikki suurimmalla ilolla olisivat kääntyneet takasin kotia.

Juna se vaan korskui, puhkui ja lensi kauemmaksi etäisyyteen. Joka asemalla solmittiin uusia vaunuja ja vetureita. Joka asemalla nähtiin uusia kypäriä ja ulaanien lippuja. Kaunis oli ilta, joka vähitellen lähestyi. Aurinko laski, muodostaen mahtavan iltaruskon. Korkealla ilmassa liihoitteli pieniä pilvenhattaroita reunat punervina, länttä kohden. Juna ei enää ottanut vaunuja eikä väkeä asemilta, se lensi nyt suorastaan punaiseen valoon kuin verimereen. Avonaisesta vaunusta, jossa Bartek istui Pognembinin miehistön kanssa, saattoi nähdä kyliä, torppeja, pikku kaupunkia, kirkontorneja, haikaroita, jotka kaulat köyrässä seisovivat toisella jalalla pesissään, pieniä hökkeleitä ja puutarhoja. Kaikki lensi ohi kuin salama, ja kaikki oli punasta. Sotamiehet alkoivat viheltää sitä rohkeammin kuin alapseeri oli nukahtanut piippu suussa, asetettuaan säkin pää-alusekseen. Wojtek Gwizdala, talonpoika Pognembinistä, oli asettunut Bartekin viereen ja nyhjäsi häntä kynnäspäällään.

—Bartek,—kuuletko vielä?

Bartek käänsi kasvonsa ja tutkivat, tuijottavat silmänsä häneen.

—Miksi muljottelet kuin vasikka, kuin sitä viedään lahdattavaksi? kuiskasi Wojtek.—Kyllä sinäkin raukka pian siihen tilaan joudut.

—E-eipä,—änkytti Bartek.

—Pelkäätkö? kysyi Wojtek.

—Totta kai minä pelkään...!

Iltarusko kävi vielä punertavammaksi, Wojtek ojensi kätensä sitä kohden ja kuiskasi:

—Näetkö tuon kirkkaan valon tuolla? Tiedätkö mitä se on, raukka? Se on verta. Täällä on Puola, meidän maamme, ymmärrätkö? Mutta kaukana, tuolla, mistä loistaa, siellä on Ranska.

—Tulemmeko pian sinne?

—Onko sinulla kai erityinen kiire sinne? Sanotaan että sinne on kauhean pitkä matka. Mutta voit olla varma siitä että ranskalaiset tulevat meitä vastaan.

Bartekin pognembiniläiset aivot alkoivat ankarasti työskennellä. Hetken kuluttua hän kysyi:

—Wojtek?

—Mitä?

—Mitä kansaa oikeastaan ne ovat, nuo ranskalaiset?

Nyt huomasi Wojtek viisautensa yht'äkkiä joutuvan kokonaan ymmälle. Hän tiesi että ranskalaiset—

niin, ranskalaisia ne nyt vaan olivat, ja vanhemmilta ihmisiltä oli hän heistä kuullut jotakin sellaista että heidän oli tapa tappa kaikki ihmiset.

Bartek uudisti kysymyksensä.

—Mitä kansaa ne ovat?

—Hitto sen tietäköön!

Kolme kansaa Wojtek tunsi. Keskellä puolalaiset, toisella puolen "moskovalaiset", ja toisella puolen "saksalaiset". Tahtoessaan olla suorapuheisempi kuin tarkka, sanoi hän hetken kuluttua:

—Mitäkö kansaa ranskalaiset ovat? Niin tuota, kuinka sen nyt sinulle selittäisin? Ne ovat kai oikeastaan myöskin jonkinlaisia saksalaisia, mutta vaan paljoa pahempia.

—Sellaisia raukkoja!

Tähän saakka oli Bartekilla ollut yksi ainoa tunne ranskalaisista— selittämättömän pelon tunne. Vasta nyt preussiläinen nostomies tunsi oikein isänmaallisen vastenmielisyyden heitä kohtaan. Kaikissa tapauksissa hän ei vielä ollut ymmärtänyt kaikkea oikein ja kysyi sen tähden uudestaan:

—Mutta silloinhan saksalaiset taistelevat saksalaisia vastaan.

Silloin päätti Wojtek uuden Sookrateen tavoin puhua vertauksilla:

—Eikö kenties sinun koirasi koskaan tappele minun koirani kanssa?

Bartek muljautti silmiään ja katsahti hetkiseksi opettajaansa.

—Niin,—kyllähän se on totta

—Ovathan itävaltalaiset myöskin saksalaisia,—jutteli Wojtek—ja eivätkö meikäläiset ole taistelleet heitä vastaan? Kertoihan eräs vanhus kylästäimme, että kuin hän oli sodassa, oli Steinmetz huutanut: "Eteenpäin pojat, eteenpäin saksalaisia vastaan!" Asian laita on vaan se, että sota ranskalaisia vastaan on vaan paljoa vaikeampi.

—Niin—Jumala meitä auttakoon!

—Ranskalaiset eivät vielä koskaan ole joutuneet sodassa tappiolle. Kuin sellainen saa sinut kynsiinsä, niin et irti pääse, siitä voit olla varma. Jokainen heistä vastaa kahta, kolmea meistä, ja parrat heillä on kuin juutalaisilla. Moni heistä on musta kuin piru. Kuin saat sellaisen nähdä, voit heti ruveta rukoilemaan isä meitäsi.

—Mutta minkä tähden sitten sodimme heitä vastaan?

Tämä filosoofillinen kysymys ei läheskään ollut niin tyhmä, kuin se näytti Wojtekista, joka silmännähtävästi virallisten vaikutusten alaisena kiiruhti vastaamaan:

—Minä olisin myöskin mieluummin ollut lähtemättä. Mutta jollemme me lähde, niin tulevat he, sitä ei voi auttaa. Olethan lukenut mitä julistuksessa seiso. Kaikkein nurjimpia he ovat meille talonpojille. Kerrotaan että he aivan hurjasti haluavat anastaa maan itselleen, sillä he tahtovat kuljettaa salaa viinaa kuningaskunnasta (venäläisestä Puolasta). Mutta sitä ei hallitus salli, ja sen tähden on sota syttynyt. Ymmärrätkö nyt.—vai?

—Miksi en ymmärtäisi, vastasi Bartek jonkunlaisella käsityksellä.

Mutta Wojtek jatkoi:

—He kuuluvat myöskin haluavan meidän vaimojamme, kuin rotat paistettua läskiä.

—Eivät he siis myöskään sääli Magdaa?

—Eiväthän he säästä vanhoja akkojakaan...

—Vai niin!—huusi Bartek päättävällä äänellä, kuin jos hän olisi tahtonut sanoa: kunhan vaan tilaisuus tulee, kyllä minä tappelen!

Nyt selvisi hänelle että kaikki kuitenkin oli nurin päin. Paloviinaa he kyllä olisivat saaneet salaa kuljettaa venäläisestä Puolasta, mutta Magdan laita oli ihan toinen. Bartek alkoi vähitellen katsella sotaa oman etunsa näkökannalta ja tunsi jotakin turvaa ajatellessaan että niin monta miestä ja tykkiä meni puolustamaan ranskalaisen kevytmielisyyden uhkaamaa Magdaa. Välttämättömästi menivät hänen

sormensa nyrkkiin ja hänen pelkoonsa liittyi viha. Hän ymmärsi nyt täydellisesti, että hänen täytyi sotaan.—Iltarusko oli vähitellen kadonnut, ja pimeä tullut. Vaunu kovin tähteli epätasaisilla kiskoilla, ja sen liikkeiden mukaan nyökkyivät kypärät ja pajunetit oikealle ja vasemmalle.

Hetki kului hetken perästä. Veturi syöksi tuhansittain säkeniä, jotka pitkinä, kullankiiltävinä käärmäinä kiemuroivat pimeässä. Bartek ei pitkään aikaan saattanut nukkua. Kuin säkenet ilmassa liitelivät hänen ajatuksensa sodasta, Magdasta, Pognembinista, saksalaisista ja ranskalaisista ympäri päätä. Hänestä tuntui mahdottomalta nousta istuimeltaan, ja lopuksi hän nukahti. Heti tulivat unennäöt. Ensiksi näki hän koiransa tappelemassa Wojtekin koiran kanssa. Hän tarttuu keppiinsä erottaakseen heidät, mutta yht'äkkiä hän näkee jotakin muuta. Magdan vieressä, joka hymyilee niin että hänen valkoset hampaansa näkyvät, istuu ranskalainen, musta kuin kekäle. Toiset ranskalaiset pilkkailevat Bartekia ja osottavat häntä sormellaan. Veturin ritinää se vaan on, mutta hänestä tuntuu kuin ranskalaiset huutaisivat: Magda! Magda! Magda! Magda! Bartek ärjyy: "suunne kiinni, roistot! Päästättökö vaimon!" Mutta he jatkavat: Magda! Magda! Magda! Koirat ulvovat, koko Pognembin huutaa: "Pidä vaari vaimosta!" Sitten hän heitetään kumoon, mutta hän hyppää ylös, viuhtoo ympärilleen, tarttuu ranskalaisen kaulukseen ja yht'äkkiä...

Yht'äkkiä tunsu hän ankaraa kipua kuin voima lyönnistä. Bartek herää ja hypähtää ylös. Koko vaunu on hereillä, kaikki kysyvät mitä on tapahtunut. Hiton Bartekhan on unissaan repinyt alaupseeria parrasta. Nyt seisoo hän siinä suorana kuin kynttilä kaksi sormea lakin reunassa, alaupseeri viuhtoo käsillään ja huutaa kuin hullu:

—Ach Sie! Dummes Vieh aus der Polakei! Hau ich den Lümmel in die Fresse, dass ihm die Zähne sectionenweise aus dem Maule herausfliegen![1]

[1] Ah, tyhmä puolalainen eläin! Jos otan ja isken lurjusta vasten suuta, niin että hampaat kidasta sinkoilevat!

Alaupseeri on käheä raivosta, mutta Bartek seisoo yhä sormet lakin reunassa. Toiset sotilaat purevat huuliaan pysyäkseen nauramatta, puoleksi peläten korpraalia, joka vihassaan sopertaa: "Ein polnischer Ochse! Ochse aus Podolien!"[1] Vähitellen kaikki hiljenee, Bartek istuu jälleen entiselle sijalleen. Hän huomasi vaan että hänen poskensa alkoivat hehkua, kun veturi ryhtyi vanhaan liverrykseensä:

[1] "Puolalainen härkä! Härkä Podoliasta!"

Magda! Magda! Magda!

Ja tuntui hänen olonsa hyvin tuskalliselta.

III.

Ensimmäinen, kalpea aamunkoi valaisee unisia ja vaivoista väsyneitä kasvoja. Penkeillä lepäävät sotilaat niin hyvin kuin voivat. Muutamat ovat nojanneet pänsä rintaa vasten, toiset ovat heittäneet sen taaksepäin. Aamunkoi alkaa jo valaa ruusuhohdettaan yli kaiken maan. Ilma on raitis ja kaunis. Sotamiehet heräävät. Loistava aamu loihtii heidän eteensä tuntemattoman seudun pimeästä ja usvasta. Missä on nyt Pognembin? Ympäristö on jo tuntematon, ja kaikki on toisenlaista. Ylt'ympäriellä on kunnahia, tammipuita täynnä, laaksoissa rakennuksia, katot punaisia, seinät valkosia mustilla ikkunapielillä, rakennuksia niin komeita, kuin herraskartanot, kauniit viinitarhat ympärillään. Ylhäällä näkee huipputornisia kirkkoja, toisaalla tehtaitten piippuja, joista punervat savupilvet kohoavat ilmaan. On vaan niin ahdasta, ei löydy laisinkaan kenttiä eikä peltoja. Sen sijaan on väkeä kuin muurahaispesässä. Kylien ja pikkukaupunkien ohi kuljetaan. Juna menee vähempäin asemien ohi niille pysähtymättä. Varmaan on jotakin tapahtunut, sillä kaikkialla näkyy väkijoukkoja kokoontuvan yhteen. Aurinko kohoaa vitkalleen vuoren yli, ja vaunuissa alkaa yksi ja toinen talonpoika lukea isä meitäänsä. Useat seuraavat hänen esimerkkiänsä. Ensimmäiset säteet luovat hohteensa talonpoikain hartaille, vakaville kasvoille.

Juna pysähtyi eräälle asemalle. Sen ympärille kokoontui heti joukko ihmisiä. On jo tullut tietoja sotatantereelta. Voitto, voitto! Muutama tunti sitten oli saapunut sähkösanoma. Kaikki odottivat tappiota, mutta nyt, kuin hyvä uutinen oli heidät herättänyt, ei ilolla ollut rajoja ollenkaan. Väestö on puoleksi pukeutuneena lähtenyt kotoaan ja vuoteiltaan ja rientänyt asemalle. Monilla katoilla liehuu jo lippuja; kaikki viuhtovat nenäliinoillaan. Olutta, tupakkaa ja sikareja viedään vaunuihin. Riemastus on sanomaton, kasvot loistavat. Myrskytuulen tavoin riehuu "Die Wacht am Rhein" laulun säveleet.

Muutamat itkevät, jotkut syleilevät toisiansa. Meidän "Fritzimme"[1] on hajoittanut viholliset. Tykkejä ja lippuja on valloitettu. Jalossa innostuksessaan antaa väestö sotamiehille kaikki, mitä sillä on. Miehistö saapi levollisen itseluottamuksen ja alkaa käskemättä laulaa. Vaunut vapisevat voimakkaista mies-äänistä, samalla kuin väestö kummeksien kuuntelee laulun käsittämättömiä sanoja. Pognembinin miehet laulavat kansallislauluaan:

[1] Tarkoitetaan Preussin kuningasta Vilhelmiä.

Bartoszimme, Bartoszimme!
Uljuus elää meissä,
Jumala maamme suojelee
Vaaroista aina varjelee.

Die Pohlen! Die Pohlen![1] huutaa väestö selitellen ja keräytyy vaunujen ympäri. He ihmettelevät sotilasten ulkomuotoa ja rohkaisevat itseään kertomalla ilossaan juttuja näitten puolalaisten rykmenttien kauheasta urhollisuudesta.

[1] Puolalaisia! Puolalaisia!

Bartekin posket ovat ajettuneet ja tämä seikka yhdessä hänen keltaisten viiksiensä, tuijottavain silmiensä ja voimakkaan, jäntevän katsantonsa kanssa tekee hänet kauhean näköiseksi. Häntä ihmetelläänkin kuin merkillistä eläintä. Aika puolustajia saksalaisilla onkin! Tuollainen kyllä pian suorittaa asiat ranskalaisten kanssa. Bartek hymyilee mielihyvystä, sillä mielissään on hänkin, että ranskalaiset ovat joutuneet tappiolle. Kaikissa tapauksissa eivät ne enää tule Pognembiiniin viettelemään Magdaa ja ottamaan omaisuutta. Hän hymyilee, mutta kasvojen tekee hyvin kipeää, hymyily muuttuu irvistelyksi. Niin, hän on todellakin kauhistuttava. Palkinnoksi syöpi hän jättiläisen ruokahalulla. Makkaroita ja olutkannuja katoaa hänen suuhunsa, kuin pohjattomaan kuiluun. Hänelle annetaan sikareja ja vähän rahaa. Hän ottaa ne kaikki tyyni.

—Oivallista väkeä ovat sentään nuo saksalaiset,—sanoo hän Wojtekille, ja hetken kuluttua hän lisää: näethän, että he kuitenkin ovat voittaneet ranskalaiset!...

Mutta epäuskoinen Wojtek on heti valmis varjostamaan hänen iloansa. Hän ennustaa kuin Cassandra:

—Ranskalaiset antavat aina alussa joutua itsensä tappiolle, pettääkseen vihollisiansa, mutta sitten he iskevät kiinni, niin että kyllä tuntuu...

Wojtek ei tiedä, että koko Euroopalla on sama mieli kuin hänellä, ja vielä vähemmän, että koko Eurooppa erehtyy niin kuin hänkin.

Juna vierii eteenpäin. Niin pitkälle kuin silmä kantaa, ovat kaikki rakennukset lipuilla koristetut. Muutamille asemille pysähtyvät he pitemmäksi aikaa, sillä kaikkialla on paljon junia. Kaikilta Saksan kulmakunnilta rientää sotilaita auttamaan voitollisia tovereitaan. Junat ovat koristetut viheriöillä köynnöksillä. Ulaanit kiinnittävät matkalla saamansa kukkaskimput keihäyttensä päähän ja keskusteluja ja huutoja kuuluu toisesta vaunusta toiseen.

—Kuinka voitte, toverit? Mihinkähän taivaan Herra viepi meidät?

Yhtä alakuloisia kuin he olivat lähtiessään Pognembinistä, yhtä innokkaita ja reippaita he olivat nyt. Ensimmäinen Ranskasta tuleva juna, joka tuopi ensimmäiset haavoitetut, saapi hyvän mielen katoamaan. Se pysähtyy Deutziin ja viipty siinä kauan aikaa, antaen terveiden kulkea ohi. Mutta kestää muutaman tunnin, ennen kuin kaikki pääsevät sillan yli Kölniin. Bartek rientää muutamain muitten kanssa katsomaan sairaita ja haavoitettuita. Toiset makaavat seinillä varustetuissa vaunuissa, toiset tilan puutteessa avonaisissa, ja ne saattaa selvästi nähdä. Kohta ensi silmäyksellä katoaa Bartekin urhollisuus.

—Mutta tulehan sitten, Wojtek!—huutaa hän liikutettuna—tuossa saat nähdä kuinka monta ihmistä ranskalaiset ovat runnelleet.

Niin,—katselemista se ansaitsikin! Kalpeita, tuskan syövyttämiä kasvoja, mustia ruudin savusta ja verisiä. Toiset kiroavat sotaa. Kuivat, mustuneet suut huutavat joka silmänräpäys vettä. Silmät tuijottavat hurjasti ympärilleen. Siellä täällä haavoitettujen joukossa näkee kuolevan kasvot, joko levollisina siniset juovat silmäin alla, tahi venähdyksistä hurjistuneina ja katse pelästyneenä, samalla kuin valkoset hampaat loistavat esille. Bartek näkee ensi kerran sodan veriset hedelmät. Häntä pyörryttää. Suu auki seisoo hän kuin huumaantuneena väkijoukossa. Joka puolelta häntä nyhjitään. Santarmi lyöpi häntä kiväärin tukilla niskaan. Bartek etsii silmillään Wojtekia, löytää hänet ja sanoo:

—Ah,—Wojtek,—Jumala auttakoon ja suojelkoon meitä!

—Noin sinullekin käy.

—Jesus Maria! Ihmiset siis tappavat toisiansa! Ei, toista on kuin kaksi talonpoikaa tappelee, silloin viepi santarmi heidät oikeuteen, ja niin he saavat rangaistuksensa.

—Niin, näetkös,—sodassa se on parhain, joka ruhjoo useimpia. Uskotko, raukka, että ehkä saat ampua tauluun tahi paljaalla ruudilla niin kuin harjoituksissa. Ja etkä ihmisiä?

Erotus opetuksen ja käytännön välillä näkyi nyt selvästi. Bartek oli kyllä sotilas, kävi harjoituksissa ja paraateissa, ampui ja tiesi että sodassa oli ihmisiä tapettava, mutta kuin hän nyt näki vereen tahraantuneet, haavoitetut sotamiehet ja sodan koko kurjuuden, alkoi hän voida niin pahoin että hän vaivoin pysyi seisomassa. Hän alkoi taas pitää ranskalaisia arvossa, ja se väheni vasta kuin Deutzistä kuljettiin yli Kölniin. Keskusasemalla siellä nähtiin ensimmäiset ranskalaiset vangit. Joukko siviili-ihmisiä ja sotilaita oli kokoontunut heidän ympärilleen ja tarkasteli heitä ylpeillä katseilla, mutta vielä vihatta. Bartek teki kyynäspäillä tien itselleen väkijoukon läpi, pujahti vaunuun ja ällistyi.

Joukko Ranskan jalkaväkeä rikkinäisissä viitoissa, pieniä, likaisia ja kurjia, oli pakattu yhteen kuin sillit tynnyriin. Useat heistä ojensivat kätensä ottaakseen niitä vähäisiä lahjoja, joita väkijoukko tarjosi, jollei vahti heitä siitä estänyt. Bartek oli, sen mukaan mitä hän Wojtekilta oli kuullut, kuvitellut ranskalaiset ihan toisenlaisiksi. Bartekin uljuus alkoi taas palata. Hän katsoi missä Wojtek oli.

—Mitä sinä oikeastaan olet kertonut? Nämähän ovat oikeita raukkoja! Minä voisin tarttua tuollaisen kynkkäluuhun ja lyödä hänellä kaikki muut kumoon.

—Ne ovat kai aika lailla väsyneitä—vastaa Wojtek, hänkin osaksi pettyneenä.

—Mitä kieltä he puhuvat?

—Ei ainakaan puolan kieltä.

Rauhoittuneena tässä suhteessa, jatkoi Bartek kulkuansa pitkin vaunuja.

—Kurjia raukkoja!—hän selitti kun olivat lopettaneet tarkastuksensa.

Mutta seuraavissa vaunuissa istui zuaveja. Ne saivat Bartekin pitempiin mietteihin. Siinä kuin he istuivat suljetuissa vaunuissa, oli mahdotonta sanoa, vastasiko yksi heistä kahta vai kolmea tavallista ihmistä. Mutta ikkunasta saattoi nähdä vanhat sotilaat mustine partoineen ja sotaesineineen, vakavine kasvoineen, iho tummana, silmät uhkaavina, säkenöivinä.

—Nuo ovat vaarallisempia, kuiskasi Bartek aivan kuin peläten että joku kuulisi hänen sanansa.

—Etkä vielä ole nähnyt niitä, jotka eivät ole vangiksi joutuneet— lisäsi Wojtek.

—Niin, Jumala meitä varjelkoon!

—Mutta sinä saat kyllä nähdä heidät.

Katseltuaan zuavilaisia, jatkoivat he kulkuansa. Heti seuraavan vaunun luona Bartek oli kauhusta kaatua.

—Jumala auttakoon meitä, Wojtek!

Avonaisesta ikkunan aukosta saattoi nähdä turkosin tummat, melkein mustat kasvot, samalla kuin silmän valkuainen kääntyi ulospäin. Hän oli varmaankin haavoittunut, sillä hänen kasvonsa olivat kauheissa tuskan väänteissä.

—Mitä tahdot? kysyi Wojtek.

—Se on paholainen eikä mikään sotamies! Oi—Jumala olkoon minulle syntiselle armollinen! Katsohan, Bartek, millaiset hampaat hänellä on!

—Piru hänet periköön,—minä en tahdo nähdä.

Bartek vaikeni, mutta kohta hän kysyi:

—Wojtek!

—Mitä?

—Jos tekee tuollaiselle ristinmerkin, eiköhän se auta.

—Pakanat eivät ymmärrä pyhää uskoa...

Komennettiin vaunuihin. Juna läksi. Pimeään tultua, Bartek näki aina edessään turkosin mustat kasvot ja kauhean silmän valkuaisen. Niistä ajatuksista ja tunteista, jotka tällä hetkellä valtasivat tätä Pognebinin sotilasta, oli vaikea arvata hänen tulevia sankaritoitään.

IV.

Bartekin osan-otto ratkaisevaan taisteluun Gravelotten luona sai hänet alussa vakuutetuksi siitä, että pää-asia tappelussa oli seisoa ja töllistellä, eikä muutoin tehdä mitään. Heti alussa sai nimittäin hän ja hänen rykmenttinsä käskyn jäädä kivääri jalalla seisomaan paikalle, joka oli täynnä viinipensaita. Kaukana jyrisivät tykit ja ratsuväki lensi ohi sellaisella jyminällä, että maa vapisi. Ulaanien liput ja kyrassien miekat säkenöivät. Kranaatit lensivät sihisten yli kunnaan pieninä valkoisina pilven hattaroina sinistä taivasta kohden. Ruudin savu täytti ilman ja peitti näköpiirin. Näytti siltä kuin tappelu virran tavoin olisi kulkenut erityisten paikkain ohi, mutta sitä ei kestänyt kauan.

Hetken kuluttua syntyi kummallinen liike Bartekin rykmentin ympärillä. Alettiin asettaa toisia rykmenttiä sen eteen, ja väleihin tehtiin patterioita kaikin voimin. Tykkejä ajettiin niitten päälle ja suut ojennettiin kunnasta vastaan. Koko laakso tuli sotilaita täyteen. Kaikilta haaroilta kuuluu komentohuutoja, ja ajutanteja saapuu. Sotamiehet kuiskaavat toisilleen: "nyt,—nyt tulee meidän vuoromme", tai kyselevät he toinen toiseltaan levottomasti: "nyt kai alkaa?" "Niin, niin varmaankin tekee". Nyt lähestyy epävarmuus, arvoitus, mahdollisesti kuolema. Savussa, joka kietoo kunnaan, on jotakin kiehuvaa ja kuohuvaa. Tykkien jyske ja kivääritulen rätinä kuuluu yhä lähemmältä. Etäältä kuuluu jonkinlaista epäselvää jylinää—se on mitraljöösien pauketta, jota jo voi kuulla. Yht'äkkiä jyrisivät äsken tehdyt patteriat niin, että ilma ja maa vapisevat samalla kertaa. Bartekin rykmentin edustalta kuuluu kauhea vingunta. Sotamiehet tirkistävät eteensä. Jotakin tulee tuolta lentäen, kuin valkosenpunanen ruusu, kuin pilvi, mutta pilvessä on jotakin muuta, joka vinkuu, korisee, puree hampaita, parkuu ja ulvoo. Miehistö huutaa: "Kraanaatti! Kraanaatti!" Niin rientää tämä sodan lintu kuin myrskyn vihuri, lähestyy, lankeaa maahan ja räjähtää! Kauhea rätinä melkein halkaisee korvakalvot, pauke kuuluu kuin jos maa halkeaisi! Hämmennystä syntyy niissä riveissä, jotka ovat lähinnä patterioita, sieltä kuuluu huutoja ja komentosana: "Rivit kiinni!" Bartek seisoo ensi rivissä kivääri jalalla, nenä taivasta kohden ja parta kaulahuivin alle työnnettynä. On kielletty liikkumasta, on kielletty ampumasta. Täytyy vaan seisoa ja odottaa. Ja sitten tulee tuolla toinen kranaatti, kolmas, neljäs... Myrsky puhalttaa pois savun mäeltä. Ranskalaiset ovat jo työntäneet Preussin patteriat sieltä pois, he ovat jo asettaneet sinne omansa, jotka nyt syöksevät tulta laaksoon. Joka silmänräpäys tulee pitkiä, valkosia savupilviä tiheästä viinipensastosta. Jalkaväki tykkien suojassa lähestyy lähestymistään yhä alemmaksi, alkaakseen kivääritulen. Se on jo keskellä mäkeä. Nyt saattaa sen nähdä selvästi, sillä tuuli puhalttaa pois savun. Kasvaako punakukkaa viinimäessä? Ei, sieltä näkyy jalkaväen punaset lakit. Yht'äkkiä katoovat he tiheäin pensaitten väliin, niitä ei saata nähdä, ainoastaan siellä täällä liehuvat kolmiväriset liput. Kiväärin tuli kuuluu kiivaalta ja säännöttömältä, se kuin yht'äkkiä alkaa useissa paikoin samalla kertaa. Yli tuon tulen kuuluu yhä ilmassa risteileväin kranaattien ulvonta. Mäellä kohotetaan huuto, johon saksalaiset vastaavat: "hurraa!" Rykmentti seisoo liikkumatta.

Tulipiiri alkaa lähestyä sitä yhä lähemmäksi. Edempänä surisevat kuulat kuin paarmat, likempänä lentävät ne vinkuen ohi. Niitä tulee yhä useampia, nyt lentävät ne pään, nenän, silmäin ja käsien ohi, niitä tulee tuhansittain, miljoonittain. On ihmeellistä, että enää ketään on jaloillaan seisomassa. Yht'äkkiä kuuluu surkea huuto aivan Bartekin takana: "Ah, Jesus!" sitten: "Rivit kiinni!" sitten taas "Ah, Jesus!" "Rivit kiinni!" Valitushuutoja kuuluu yhä useammin komentosanojen joukosta, rivit sulkeutuvat, kuulain vingunta käy yhä kovemmaksi, kestävämmäksi, kauheammaksi. Kaatuneita vedetään jaloista pois. Jumala armahtakoon meitä!

—Pelkäätkö? kysyy Wojtek.

—Enkö pelkäisi!—vastaa sankarimme ja hänen hampaansa kalisevat.

Sekä Bartek että Wojtek jäävät seisomaan paikoilleen eikä heidän mieleensä edes juolahda lähteä pakoon. He ovat saaneet käskyn pysyä paikallaan ja he pysyvät. Bartek valehtelee. Hän ei pelkää sillä tavoin kuin moni muu hänen sijassaan olisi pelännyt. Kuri vallitsee hänen mielikuvituksensa eikä kuvaile hänen asemaansa niin kauheaksi kuin se todellakin on. Bartek uskaltaa kuitenkin ajatella, että hän saattaa tulla tapetuksi ja hän uskoo Wojtekille tämän ajatuksen.

—Ei maailma siitä tosiaankaan huku, jos semmoinen raukka kuin sinä tuleekin tapetuksi—vastaa Wojtek kiihkeällä äänellä.

Bartekin on hirveän lämmin ja hiki vuotaa pitkin hänen kasvojaan. Tuli käy vähitellen niin kauheaksi, että kokonaisia rivejä vaipuu maahan aivan kasvojen edessä. Ei kenenkään mieleen enää tule viedä pois kaatuneita ja haavoitettuja. Kuolevien korina sekoittuu kuulien vinkunaan ja tykkien jylinään. Kolmiväristen lippujen liikkeistä saattaa nähdä, että pensastoihin kätkeytynyt jalkaväki tulee yhä lähemmäksi. Kartesseja sataa riveihin, ja ne alkavat joutua epätoivoon.

Tämän epätoivon kaikuna kuuluu malttamattomuuden ja raivon mutina. Jos olisi käsketty hyökkäämään päälle, olisivat sotilaat rynnänneet eteenpäin raivotarten tavoin. Paikallaan he eivät vaan voi seisoa. Eräs sotilas riistää yht'äkkiä päästään kypärin, heittää sen kaikin voimin maahan ja huutaa puoleksi tukehtuneena: "Kerran sitä kuolee vaan, mutta tapahtukoon se pian!"

Nämä sanat kuullessaan tuntee Bartek sellaista huojennusta, ettei hän enää pelkää juuri ollenkaan. Sillä kuin kerran kaikissa tapauksissa täytyy heittää henkensä, niin eihän se niin kauhean paljon merkitse. Se on talonpojan filosofiaa, parempaa kuin moni muu; se synnyttää heti turvallisuutta. Bartek tiesi hyvin kyllä ennestäänkin, että kerran täytyi kuolla, mutta hänen teki hyvää kuulla se uudestaan ja tulla siitä täydellisesti varmaksi, vaikkapa tappelu alkoi kääntyä tappioksikin. Kokonainen rykmentti on melkein kaatunut, laukausta ampumatta. Sotamiesjoukkoja toisista hajoitetuista rykmenteistä ryntää ohi hurjassa epäjärjestyksessä, ainoastaan Pognembinin, Ylä- ja Ala-Krzywdan ja Mizerovin miehistö jää vielä paikoilleen, rautakovan preussiläisen kurin koossa pitämänä, mutta heidänkin riveissään huomataan jo horjumista. Hetken kuluttua kurin kahleet katkeavat. Maa heidän jalkainsa alla käy kosteaksi ja iljakkaaksi verestä, jonka tympeä höyry sekaantuu ruudin savun hajuun. Muutamin paikoin ei rivit enää voi sulkeutua niitten aukkojen tähden, joita ruumiit muodostavat. Vielä seisomaan jääneitten sotilaitten jaloissa makaa toinen osa veressään voivottavana suonenedossa, kuolon kamppauksessa tahi kuoleman hiljaisuudessa. Ei voi enää hengittäääkään. Ilmaa puuttuu. Ja murina syntyy riveissä:

—Meidät on viety teurastuspenkille!

—Ei kukaan pääse täältä hengissä!

—Still, polnisches Vieh![1]—sanoo upseeri.

[1] Vaiti, puolalaiset elukat!

—Niin, siellä taitaa kyllä olla hyvä selkään takana.

—Pysy paikallasi! ärjyy saksalainen.

Yht'äkkiä alkaa eräs ääni:

—Suojahasi...

Bartek liittyy kohta:

—turvaudumme, neitsyt pyhä!

Heti sen jälkeen kohoaa tältä hävityksen paikalta puolalainen kuorolaulu pyhän neitseen kunniaksi. Ne, jotka makaavat maassa, säestävät laulua valitushuudoillaan: "Ah, Maria, Maria!" Silminnähtävästi kuuli hän heidän rukouksensa, sillä samassa silmänräpäyksessä saapuu apurintti täyttä laukkaa, ja komento kuuluu: "Hyökkäykseen! Hurraa! Eteenpäin, mars!" Pistinten harja laskeutuu äkkiä, rivit levenevät pitkäksi linjaksi ja ryntäävät mäelle pistimillä etsimään vihollisia, joita silmä ei löydä. Noin kaksisataa viisikymmentä askeletta on mäen juurelle ja sen matkan sotamiesten täytyy kulkea keskellä kuulasadetta. Eivätkö he kaadu viimeiseen mieheen? Eivätkö he peräydy? Kaatua he kyllä voivat, mutta koskaan he eivät peräydy, sillä preussiläinen päällikkyyks kyllä tietää, mitä säveltä on soittaminen hyökkäystä varten näille sotilaille. Tykkien jyrinä, kivääritulen paukkeessa, savussa, häiriössä ja valitushuudoissa, kuuluen yli rumpujen ja torvien, ryntää taivasta kohden se hymni, joka työntää joka veripisaran heidän sydämiinsä:

"Ei kadonnut ole vielä Puola!"

Ja innostus valtaa sotilaat, tuli palaa heidän poskillaan. Myrskyn tavoin he rientävät yli ihmisten ja hevosten ruumiiden, särkyneitten aseitten ja tykkien. He kaatuvat, mutta toiset kulkevat huutaen ja laulaen. He ovat saapuneet viinimäen reunalle ja katoavat pensastoihin. Laulua vaan kuuluu enää. Väliin välkähtää joku pistin. Mäen päällä raivoaa tuli yhä kiivaammin. Alhaalta kuuluu soitto. Ranskalaisten ammunta käy yhä tiheämmäksi, yhä kauheammaksi, ja yht'äkkiä...

Yht'äkkiä ne vaikenevat.

Alhaalla laaksossa sytyttää vanha sankari Steinmetz porssiinipiippuansa ja sanoo tyytyväisellä äänellä:

—Soittakaa vaan heille! Nyt ovat meidän poikamme päällä päin!

Hetken kuluttua liikkuu eräs noita ylpeitä kolmivärisiä lippuja, laskeutuu ja katoaa.

—He eivät leikittelle!—sanoo Steinmetz.

Soittokunta soittaa uudestaan samaa hymniä,—toinen Posenin rykmentti rientää ensimmäisen avuksi.

Tiheässä pensastossa raivoaa pistintaistelu.

Runotar! Laulele nyt Bartekini urhotöitä, jotta jälkimaailma saisi tietää, mitä hän on tehnyt! Pelko, levottomuus ja epätoivo oli hänen sydämessään yhtynyt yhdeksi ainoaksi suureksi, hurjaksi raivoksi. Kuin hän kuuli soiton, jännittyi jokainen säije hänessä kuin teräsjoussi. Tukka nousi pystyyn hänen päässään ja hänen hampaansa kirskuivat. Hän unohti koko maailman, hän unohti, "että kerran vaan kuollaan", tarttui kivääriin voimakkailla käsillään ja ryntäsi eteenpäin muitten kanssa. Kuin hän saapui mäelle, kaatui hän kumoon ainakin kymmenen kertaa, loukkasi nenänsä, tahraantui multa ja vereen ja riensi raivoten eteenpäin samalla kuin hän aivan hengästyneenä imi ilmaa avonaisella suullaan. Hän levitti silmänsä ihan kuin saadakseen nähdä jonkun ranskalaisen pensastossa, ja hän näkikin kolme kappaletta, jotka ympäröivät lippua. Luuletteko kenties, että Bartek peräytyi? Eipä,— hän olisi tarttunut vaikka pirun sarviin kiinni. Hän ryntäsi heitä vastaan, samalla kuin he kiljuen kävivät hänen kimppuunsa. Kaksi pistintä ojennetaan hänen rintaansa vasten, juuri kuin Bartek on tarttunut kiväärinsä hienoon päähän;—niin putoaa hänen nuijansa. Hän saa ulinan vastaukseksi, ja kaksi mustaa ruumista vierii maassa.

Siinä silmänräpäyksessä saapui tusina ranskalaisia lipunkantajan avuksi. Bartek ryntäsi kuin villipeto heitä kaikkia vastaan. He ampuivat liian läheltä, salama, pamaus!—ja samalla kertaa kuului Bartekin käheä parkuna keskeltä ruutipilveä.

—Se ei sattunut pilkkuun!

Taas oli kivääri nuijana. Taas vastaavat valitushuudot hänen lyönteihinsä. Ranskalaiset vetäytyivät takaisin, nähdessään tuon hurjasti riehuvan taistelijan verivahto suun ympärillä. Kuuliko Bartek väärin vai huusivatko he todellakin jotakin toisilleen, varmaa on kuitenkin, että hänestä tuntui kuin jos he olisivat huutaneet: "Magda!"

—Vai niin—tekö tahdotte Magdan kynsiinne!—ärjyi Bartek ja yhdellä harppauksella oli hän jälleen heidän kimpussa.

Mutta nyt olivat hänen toverinsa jo saavuttaneet hänet. Tiheässä pensastossa syntyi hurja käsikahakka mies miestä vastaan, kiväärin tukit aseina—hevosten astuntaa ja taistelijain lähättävää hengitystä kuului. Bartek taisteli yhäti. Ruudin savusta ja mullasta mustana, veren tahraamana, pikemmin villipedon kuin ihmisen näköisenä, ryntäsi hän eteenpäin ja tappoi kaikki mitä hän tapasi, särki kivääreitä ja murti pääkalloja. Hän niitti koneen hirveästi väliäpitämättömällä nopeudella. Kuin hän sai lipunkantajan käsiinsä, tarttui hän hänen kurkkuunsa rautakovilla sormillaan. Lipunkantajan silmät pullistuivat kuopistaan, hänen kasvonsa pöhötyivät, hänen äänensä korahti kerran ja lippu putosi hänen käsistään...

—Hurraa!—huusi Bartek, nosti lipun ja liehutti sitä ilmassa.

Se oli tämä lippu, jonka Steinmetz alhaalta laaksosta oli nähnyt laskeutuvan. Mutta hän saattoi nähdä sen vaan silmänräpäyksen, sillä heti seuraavassa mursi Bartek saman lipun tangolla päin, jota peitti kultareunainen upseerilakki.

Sillä välin olivat hänen toverinsa rynnänneet eteenpäin. Bartek jäi hetkeksi yksikseen. Hän repi lippukankaan erilleen, kätki sen rinnalleen, tarttui molemmin käsin tankoon ja alkoi juosta toveriensa perään. Joukko turkoseja, jotka ulvoivat varsin kauheasti, pakeni mäellä olevien patteriain huipuille. Heidän jälessään puolalaiset sotilaat, kiljuen ja lyöden heitä kiväärin päillä ja pistimillä. Zuavit, jotka seisovivat tykkien luona, tervehtivät heitä kiväärintulella.

—Hurraa,—huusi Bartek.

Sotamiehet olivat saapuneet vallitusten luo. Syntyi käsikahakka. Samalla kertaa saapui toinen Posenin rykmentti avuksi. Lipputangosta tuli nyt Bartekin käsissä helvetillinen ase. Joka isku teki aukon tiheästi suljettuihin ranskalaisiin riveihin, jotka joutuivat kauhistuksen valtaan. Mihin Bartek vaan tuli, pakenivat he. Hetki sen jälkeen ratsasti Bartek ensi kerran elämässään valloitetulla tykillä kuin jos se

olisi ollut tamma hänen kotonaan Pognembinissä.

Mutta ennen kuin muut sotilaat olivat ennätneet seurata häntä, ratsasti hän jo toisella. Aivan sen viereen oli hän tappanut toisen lipunkantajän.

—Eläköön Bartek!—huusivat sotilaat.

Voitto tuli täydellinen. Kaikki mitraljöösit oli valloitettu. Pakeneva jalkaväki oli toisen mäen rinteellä kohdannut preussiläisen rykmentin ja antautunut.

Sitä takaa ajaessaan oli Bartek ottanut kolmannen lipun.

Häntä ansaitsi katsoa, kuin hän väsyneenä, verisenä ja likaisena, puuhkuen kuin palkeet sepän pajassa, kolme lippua olkapäillä, yhdessä maitten sotilaitten kanssa kulki mäkeä ales. Mitä, herranen aika, välitti hän nyt ranskalaisista! Hänen vieressään kävi Wojtek, täynnä naarmuja ja nirhamia.

—Mitä sinä olet oikeastaan jutellut?—sanoi Bartek hänelle. Jäniksiähän ne ovat kaikki. Ei niissä ole miehuutta ollenkaan. Sekä sinua että minua he ovat raapineet kuin kissan penikat, mutta siinä kaikki.

—Kuka saattoikaan aavistaa, että sinä olisit niin julma heille,— vastasi Wojtek, joka oli nähnyt Bartekin urhotyöt ja nyt alkoi katsella häntä toisilla silmillä.

Kuka ei olisikaan nähnyt noita urhotöitä! Kaikki rykmentin sotamiehet ja suurin osa upseeria. Kaikki katselivat nyt ihmetellen tuota rotevaa miestä, hänen ihmeellisiä vaaleankeltaisia viiksiään ja tuijottavia silmiään.—"Ach Sie verfluchter Polake!"[1] sanoi majuri itse hänelle ja nipisti häntä leikillisesti korvasta, samalla kuin Bartek pelkästä ilosta irvistäen nauroi leveän, tyytyväisen naurun.

[1] Oh, hiiden puolalainen!

Kuin rykmentti taas oli mäen juurella, osotti majuri häntä everstille ja eversti itse Steinmetzille.

Tämä katsoi lippuihin, käski kokoamaan ne ja alkoi tarkastella Bartekia. Bartek seisoo suorana kuin kynttilä, tekee kunniaa kiväärillä, samalla kuin vanha kenraali katselee häntä ja nyökkää suostumukseksi päätään. Lopuksi käy hän keskustelemaan everstin kanssa. Selvään kuuluu sana "alauseeri" useita kertoja.

—Liian tyhmä, Teidän Ylhäisyytenne,—vastaa majuri.

—Koetelkaamme,—sanoo Hänen Ylhäisyytensä, kääntää hevostaan ja lähestyy Bartekia.

Bartek tietää tuskin itse, mitä hänelle tapahtuu. Jotakin aivan tavatonta Preussin sotajoukossa: kenraali tahtoo ryhtyä keskusteluun tavallisen sotilaan kanssa. Hänen Ylhäisyytensä tekee sen sitä helpommin, kuin hän osaa puolan kieltä, ja onhan tuo sotamies valloittanut kolme lippua ja kaksi tykkiä.

—Mistä olet kotosin?—kysyy kenraali.

—Pognembinistä,—vastaa Bartek.

—Hyvä. Nimesi?

—Bartek Slovik.

—Ihminen—selittää majuri.

—Ihminen,—vakuuttaa Bartek.

—Tiedätkö, minkä tähden taistelet ranskalaisia vastaan?

—Kyllä kai, Teidän Ylhäisyytenne.

—Sanoppa se!

Bartek alkaa änkyttää: sen tähden että ... sen tähden että... yht'äkkiä muistuvat Wojtekin sanat hänen mieleensä. Hän päästää ne uljaasti ulos suustaan, ettei joutuisi pulaan:

—Sen tähden että hekin ovat saksalaisia, mutta vaan paljoa suurempia lurjuksia.

Vanhan Ylhäisyyden suun pielissä alkaa nykähdellä aivan kuin häntä haluttaisi nauraa. Mutta hetken kuluttua kääntyy hän majurin puoleen ja sanoo:

—Te olitte oikeassa!

Bartekimme seisoo yhä suorana kuin kynttilä, tyytyväisenä, sydämmellisesti tyytyväisenä itseensä ja koko maailmaan.

—Kuka on tänään voittanut tappelun?—kysyy kenraali taas.

—Sen olen minä tehnyt, Teidän Ylhäisyytenne! vastaa Bartek arastelematta.

—Niin niin,—se on kyllä totta. Tässä saat palkintosi. Vanha sotilas ottaa rautaristin omalta rinnaltaan, kumartuu ales ja kiinnittää sen Bartekin rintaan. Kenraalin hyvä tuuli tarttuu aivan luonnollisesti everstiin, majuriin, kapteeniin, aina alauseereihin saakka. Kenraalin ratsastettua pois, antaa eversti puolestaan Bartekille kymmenen taaleria, majuri antaa hänelle viisi, j. n. e. Kaikki uudistavat hymyillen hänelle, että hän on voittanut tappelun, niin että Bartek luonnollisesti on seitsemännessä taivaassa.

Mutta ihmeellistä, Wojtek ainoastaan ei ole tyytyväinen sankariimme.

Iltasella, kuin molemmat istuivat leirillä ja Bartekin jalo naama oli yhtä täynnä makkaroita kuin makkara herneitä, ryhtyi Wojtek puhumaan hyvin vakavalla äänellä:

—Kuules, Bartek,—olet sentään pässinpää, oikea pässinpää!

—Miten niin?—mutisi Bartek.

—Mitä sinä oikeastaan kerroit kenraalille, että ranskalaiset ovat saksalaisia?

—Mutta,—sinähän itse olet sanonut niin.

—Mutta sinun olisi tarvinnut muistaa, että kenraali ja upseerit itse ovat saksalaisia.

—Olkoon vaan,—mutta mitä se asia siihen kuuluu?

Wojtek alkoi änkyttää:

—Sentähden että ... vaikka ne itse ovatkin saksalaisia, niin ei sitä sentään tarvitse sanoa heille vasten naamaa, sillä ainahan se on vähän sopimatonta...

—Mutta ranskalaisistahan sen sanoin enkä heistä.

—Niin kyllä, mutta koska nyt...

Wojtek keskeytti puheensa yht'äkkiä. Selvää oli, että hän tahtoi sanoa jotakin muuta, että hän tahtoi selittää Bartekille, ettei pidä puhua pahaa saksalaisista saksalaisten läsnäollessa, mutta siihen se jäi.

V.

Vähän aikaa sen jälkeen toi kuninkaallinen Preussin posti seuraavan kirjeen Pognembiniin:

"Jesus Kristus ja hänen pyhä äitinsä olkoon kiitetty! Kaikkein rakkahin Magda! Kuinka voit sinä ja kuinka kotona voidaan? Sinä saat olla rauhassa lämpimässä vuoteessasi kuin minun pitää tapella tässä kauheassa sodassa. Me olemme olleet suuren linnoituksen luona, jonka nimi on Metz, ja siellä oli suuri tappelu, ja minä olen antanut ranskalaisille selkään, niin että koko jalka- ja tykkiväki on sitä ihmetellyt. Ja kenraali itse on ihmetellyt ja sanonut, että minä olen voittanut tappelun ja antanut minulle ristin. Nyt kunnioittavat sekä upseerit että alauseerit minua suuresti, ja harvoin he haukkuvat minua. Niin marssimme eteenpäin ja niin oli toinen tappelu, mutta minä olen unohtanut kaupungin nimen, ja siellä annoin minä myöskin ranskalaisille selkään ja valloitin neljännen lipun ja hyvin hienon everstin nostin minä satulasta ja otin vangiksi. Mutta kun meidän rykmenttimme nyt lähetetään kotia, niin on alauseeri sanonut minulle, että minun tulee kirjoittaa pyyntö ja jäädä sotajoukkoon, sillä harvoin tosin saa maata sodassa, mutta sitä vastoin on runsaasti ruokaa, ja viiniä on saatavana joka paikassa, sillä väestö on rikasta. Joka kerta kuin me olemme polttaneet kylän, emme ole säästäneet lapsia tahi vaimoja enkä minä myöskään. Kirkkoja olemme myöskin vähän kärventäneet, sen tähden, että väki täällä on katoollilaista. Jotenkin moni niistä tuli samalla kertaa paistetuksi. Nyt menemme itse keisaria vastaan ja sitten loppuu sota. Mutta katso sinä talon ja Franekin perään, sillä jos et sinä sitä tee, niin puhkaisen minä sinulta mahan, niin että sinä opit tuntemaan, millainen mies minä olen. Minä suljen sinut Jumalan huomaan.

Bartek Slovik."

Bartek oli mieltynyt sotaan ja alkoi sitä pitää aivan kuin käsityönä. Hän oli saanut suuren itseluottamuksen ja meni tappeluun niin kuin hän ennen oli mennyt työhönsä kotona Pognembinissä. Joka tappelun jälkeen lensi mitalia ja ristiä hänen rintaansa, ja vaikkei hänestä tullut alupseeria, pidettiin häntä yleisesti rykmentin arvokkaimpana sotamiehenä. Hän oli aina tottelevainen niin kuin ennen ja hänellä oli koko se sokea rohkeus, joka on ihmisellä, joka ei välitä vaarasta ollenkaan. Tämä rohkeus ei nyt enää, niin kuin alussa, syntynyt raivosta. Nyt sillä oli perustuksensa sotamiehen käytännössä ja itseluottamuksessa. Sitä paitsi kestivät hänen jättiläisvoimansa helposti kaikki ponnistukset, marssit ja vaivat. Hänen toverinsa uupuivat hänen sivullaan, hänelle itselleen ei koskaan tapahtunut mitään vahinkoa; hän tuli yhä hurjemmaksi ja muuttui aina julmemmaksi preussiläiseksi sotamieheksi. Nyt hän ei enää tyytynyt antamaan ranskalaisille selkään, vaan hän vihasikin heitä samalla. Myöskin hänen muut näkökantansa muuttuivat. Hänestä tuli sotilas kiireestä kantapäähän saakka ja sokeasti hän ihmetteli arvossa ylempiä.

Seuraavassa kirjeessä kirjoitti hän Magdalle:

"Wojtek revittiin keskeltä kahtia, mutta sitä juuri sanotaankin sodaksi, ymmärrätkös? Hän olikin lurjus, sillä hän sanoi, että saksalaiset olivat ranskalaisia, kuin he kuitenkin ovat ranskalaisia ja me olemme saksalaisia".

Magda moitti häntä niin hyvin kuin voi ja vastasi hänen molempiin kirjeihinsä:

"Rakkain Bartek! Sinä, joka olet minuun vihitty pyhän alttarin edessä! Jumala rankaisee sinua! Sinä itse olet pakanallinen koira, kuin sinä yhdessä tuon roistoväen kanssa tapat katooililaisia. Sinä että ymmärrä, että seuralaisesi ovat luteerilaisia, ja sinä, katooililainen, autat heitä. Sinä tahdot sota, maankuljeksija, sillä silloin sinun ei tarvitse tehdä muuta kuin tapella, juoda ja tehdä väärin muille. Sinun ei enää tarvitse paastota, vaan polttaa kirkkoja. Jospa tulisitkin helvetissä paistetuksi, kuin vielä lisäksi ylvästelet kaikesta tuosta, etkä säästä vanhuksia etkä lapsia. Ajattele sentään, mitä on kultakirjaimilla Puolan kansalle kirjoitettuna meidän pyhässä uskossamme, maailman alusta tuomiopäivään saakka, jona päivänä korkein Jumala ei sääli sellaisia konnia, ja varo itseäsi turkkilainen, etten ruhjoa pääkalloasi. Minä lähetän sinulle viisi taaleria, vaikka puutteeni onkin suuri, sillä minä tuskin voin tulla toimeen ja talous menee taakse päin. Minä syleilen sinua rakas Bartek.

Sinun Magdasi."

Tämän kirjeen sisältö ei tehnyt suurta vaikutusta Bartekiin. Akka ei ymmärrä virka-asioita, vaan sekaantuu kaikkeen, ajatteli hän. Ja hän soti vanhalla tavallaan. Hän kunnosti itseään melkein joka tappelussa, niin että hän tuli vieläkin etevämpäin miesten huomioon, kuin Steinmetzin. Kun vihdoinkin suuresti harvenneet Posenin rykmentit lähetettiin pois, syvälle Saksanmaahan, jätti hän alupseerin neuvosta pyynnön ja jäi sotaväkeen. Sen tähden oli hän joutunut Pariisiin edustalle.

Hänen kirjeensä olivat täynnä ranskalaisten halveksimista. "Joka ainoassa tappelussa pötkivät he pakoon kuin jänikset". Se olikin totta. Mutta piiritys ei häntä miellyttänyt ollenkaan. Pariisin luona täytyi hänen maata kokonaisia päiviä juoksuhaudoissa ja kuunnella tykkien jyskettä. Usein piti tehdä vallituksia, ja hän tuli sateesta märäksi. Sitä paitsi ikävöi hän vanhaa rykmenttiään. Siinä, mihin hän nyt omasta tahdostaan oli siirretty, oli hänen toverinaan suurimmaksi osaksi saksalaisia. Hän oli tosin oppinut vähän saksaa kotona tehtaissa, mutta varsin vähän. Nyt alkoi hän sitä äkkiä oppia. Kuitenkin kutsuttiin häntä rykmentissä puolalaiseksi häräksi, ja ainoastaan hänen kunniamerkkinsä ja suuret nyrkkinsä suojelivat häntä pahemmasta pilasta. Muutamien tappelujen jälkeen hän kuitenkin saavutti uusien toveriensa kunnioituksen ja alkoi vähitellen perehtyä heidän seuraansa. Vihdoin alettiin häntä pitää omana miehenä, niin paljon kunniaa hankki hän rykmentille. Bartek piti sitä aina loukkauksena, jos joku puolan kielellä kutsui häntä "Niemiäksi"—saksalaiseksi,—mutta itse kutsui hän itseään ranskalaisiin nähden "Ein Deutscher" (saksalainen). Se oli hänen mielestään ihan toista ja sitä paitsi hän ei tahtonut olla kaikkia muita pahempi.

Tapahtui seikka, joka olisi antanut hänelle paljon ajattelemista, jollei ajattelemisen yleensä olisi ollut niin vaivaloista hänen sankariaivoilleen. Kerran komennettiin pari komppaniaa hänen rykmentistään muutamia ranskalaisia joukkoja vastaan. Asetuttiin väijyksiin ja ranskalaiset joutuivat kiinni. Mutta tällä kertaa ei Bartek nähnyt punalakkisia, jotka ensi laukauksen kuultuaan läksivät pakoon, sillä osastoon kuului vanhoja sotilaita, yhden ja toisen rykmentin sekä muukalaislegionan jätteitä. Vaikka he olivat piiritetty, puolustivat he itseään yksipäisesti ja tekivät vihdoinkin pistinhyökkäyksen murtaakseen itselleen tien preussiläisten sotamiesten rivien läpi, jotka ympäröivät heidät. He hyökkäsivät niin kiivaasti, että osa pääsi läpi eivätkä muutkaan antautuneet eläviltä, sillä he tiesivät, mikä kohtalo heitä odotti. Se komppania, jossa Bartek palveli, sai sen tähden kiinni vaan kaksi. Iltasella pantiin he metsänvartijan tupaan. Seuraavana päivänä he ammuttaisiin. Muutamia sotamiehiä oli ulkopuolella vahdissa, Bartek sijoitettiin tupaan käsistään sidottujen vankien luo, lähelle ikkunaa, jonka ruudut oli rikki löyty.

Toinen vangeista oli vanhanpuoleinen mies; hänen viiksensä olivat harmahtavat ja kasvonsa eivät näyttäneet pitävän väliä mistään. Toinen näytti olevan vähän kolmannella kymmenellä, parta oli tuskin päässyt kasvamisen alkuun ylähuulessa, ja hänen kasvonsa olivat pikemmin tytön, kuin sotamiehen kasvon kaltaiset.

—Vai niin, tässä on nyt kaiken loppu,—sanoi nuorempi hetken kuluttua,—kuula otsan läpi; ... sitten on loppu!

Bartek sai iskun, niin että kivääri kolisi hänen käsissään;—nuori mies puhui puolan kieltä.

—Minä en välitä mistään mitään,—vastasi toinen halveksivalla äänellä.—Jumala tietäköön, että kaikki on minulle aivan yhdentekevää. Minä olen jo kärsinyt niin paljon, että minulla on jo siitä tarpeeksi.

Bartekin sydän tykytti kiivaammin univormun alla.

—Tulehan nyt kerrankin järkihisi—ryhtyi vanhus uudestaan puheeseen, —mitään ei voi tehdä. Kuin sinä pelkää, niin koeta ajatella jotakin muuta, tahi pane maata. Elämä on kurjaa. Niin totta kuin Jumala minua auttaa, en minä välitä mistään.

—Minun tekee niin pahaa äitini tähden,—vastasi siihen nuorempi.

Hillitäkseen mielenliikutustaan ja rohkaistakseen itseään, hän alkoi viheltää. Yht'äkkiä keskeytti hän ja huusi hurjassa epätoivossa:

—Oi Jumalani sentään, ... enhän edes ole sanonut jäähyväisiä hänelle!

—Olet siis lähtenyt salaa kotoasi?

—Olen. Minä ajattelin, että saksalaiset kyllä joutuisivat tappiolle, ja siitä olisi apua kotolaisilleni siellä Posenissa.

—Niin minäkin ajattelin...

Vanhus viittasi kädellään ja lisäsi jotakin ihan hiljaa, mutta hänen sanansa sekaantuivat tuulen huminaan.

Yö oli kylmä. Hienoa sadetta tuli aika ajottain sisään ikkunasta; metsä ulkopuolella oli musta kuin paari vaate. Sisällä tuvan nurkissa vinkui tuuli ja ulvoi uunissa kuin koira. Nurkassa, tuulen suojassa oleva lamppu heijasti epätasaista valoa tupaan, mutta Bartek juuri ikkunan vieressä oli kokonaan pimeässä.

Kenties olikin parasta, etteivät vangit nähneet hänen kasvojaan. Hänen tilansa oli varsin kummallinen. Alussa valtasi hänet kummeksiminen ja hän tuijotti levitetyin silmin vankeihin, samalla kuin hän turhaan koetti ymmärtää, mistä he puhuivat. Olivathan he tulleet antamaan saksalaisille selkään Posenissa olevien kotolaisten eduksi, ja hän taas kuritti ranskalaisia aivan samassa tarkoituksessa! Mitä se merkitsi? Mitä hän, mies parka, ajattelisi kaikesta tuosta? Puhuttelisiko hän heitä sanoakseen heille, että hän oli heidän kansalaisiaan, ja että hän sääli heitä. Tuntui aivan kuin hänen henkeään olisi ahdistanut. Mitä hän sitten sanoisi heille? Vapauttaisiko hän heidät kenties? Mutta silloin hän itse tulisi ammutuksi! Mikä kumma sitten vaivaa häntä? Sääli on vähällä tukehduttaa hänet, niin että hän ei voi pysyä paikallaan.

Tavaton, ihmeellisen voimakas kaipaus tulee lentäen häntä vastaan— juuri kotoa Pognembinistä. Tuntematon ääni hänen sotilasrinnassaan huutaa hänen sydämensä syvyydestä: "Bartek, vapauta kansalaisesi! Nehän ovat omaa kansaasi!" Ja samalla kaipaa hänen sydämensä kotia, Magdaa ja Pognembiniä voimakkaammin kuin koskaan ennen. Nyt hän on saanut tarpeeksensa Ranskasta, sodasta ja tappeluista. Aina selvemmin kuuluu ääni: "Bartek, vapauta kansalaisesi!" Kirotkoon Jumala koko tämän sodan! Rikotusta ikkunasta kurkistaa musta metsä sisään ja suhisee aivan kuin kotona Pognembinissä ja tässä suhinassa kuuluu saman äänen kuiskaus:

—"Bartek, vapauta kansalaisesi!"

Mitä oli hänen tehtävä? Paetako heidän kanssaan metsään? Niin, mitä muuta! Koko hänen preussiläinen kurinsa peljästyivät tätä ajatellessa. Isän ja Pojan nimeen! Ei, nyt oli ristinmerkki tehtävä. Hänkö, sotamies, karkaisi? Ei koskaan!

Metsän suhina käy yhä kovemmaksi ja tuulen puuskat ulvovat yhä surkeammin.

Silloin lausuu vanhempi vangeista yht'äkkiä:

—On aivan sama tuuli kuin kotona meillä syksyllä...

—Jätä minut rauhaan!—rukoilee nuorempi tuskallisella äänellä. Mutta kohta sen jälkeen uudistaa hän koneellisesti sanat: "Kotona, kotona! Oi, Jumala varjelkoon meitä!"

Syvä huokaus sulautui tuulen suhinaan ja vangit ovat taas ääneti.

Väristys jäätää Bartekia. On harmittavaa, kuin ei voi selvittää itselleen, mikä oikeastaan vaivaa. Vaikkei Bartek koskaan ennen ollut mitään varastanut, niin tuntui hänestä kuitenkin kuin jos hän nyt olisi niin tehnyt, ja kuin jos hän pelkäisi joutuvansa kiinni. Ei mikään uhkaa häntä, ja kuitenkin hän pelkää. Jalat vapisevat hänen allaan, kivääri on kärsimättömän raskas, ja jotakin lämmintä kohoaa hänen kulkuunsa kuin pidätetty itku. Tapahtuuko se Magdan tahi Pognembinin tähden? Molempien tähden tietysti, mutta nuori vanki käy myös niin hänen sääliksensä, ettei hän tiedä mitä tehdä.

Väliin tuntuu hänestä, kuin jos hän nukkuisi ja näkisi unta. Tuulen puuskat ulkona käyvät yhä voimakkaammiksi ja tuulen suhinassa kuulee hän yhä selvemmin merkilliset äänet.

Yht'äkkiä kohoaa joka hiuskarva hänen päässään. Hän on näkevinään jotakin metsän syvässä, kosteassa pimennossa, joka huokaa ja nyyhkyttää ja alati huutaa: "kotona, kotona meillä!"

Bartek alkaa pelätä ja lyö kiväärin päällä alttiaan, tointuakseen. Niin tulee hän taas tuntoihinsa. Hän katselee ympärilleen, vangit lepäävät nurkassa, lamppu leimuaa, tuuli ulvoo, kaikki on niin kuin tulee olla. Valo lankeaa nyt suorastaan nuoren vangin kasvoille, täydellisille lapsen- ja tytönkasvoille. Hänen silmänsä ovat kiinni ja olkia on hänellä pään-alusenaan. Hän näyttää jo kuolleelta.

Niin pitkälle kuin Bartek voi muistella taaksepäin, ei sääli ollut koskaan häntä niin vaivannut kuin nyt. On aivan selvää, että jokin painaltaa hänen kurkkuaan, on aivan varmaa, että itku kohoaa hänen rinnastaan.

Vanhempi vanki kääntyy vaivoin toiselle korvalleen ja sanoo:

—Hyvää yötä, Wladek.

Hiljaisuus syntyy. Kuluu tunti ja Bartek voi hyvin pahoin. Tuuli soi kuin urut kotona Pognembinin kirkossa. Vangit makaavat äänettöminä. Yht'äkkiä nousee nuorempi kyynäspäälleen ja huutaa:

—Kaarle!

—Mitä tahdot?

—Sinä et nuku?

—En!

—Niin, tiedätkös, sano niitä tahdot, mutta nyt minä haluan rukoilla.

—No, rukoile sitten!

—Isä meidän, joka olet taivaissa, pyhitetty olkoon sinun nimes, lähestyköön sinun valtakuntas...

Nyyhkytys keskeytti nuoren miehen, mutta kuitenkin saattoi kuulla, kuinka katkennut ääni jatkoi:

—Tapah... tukoon... sinun... tahtos...!

Oi, Jesus, jokin alkaa huutaa Bartekin rinnassa, oi Jesus!

Ei, nyt hän ei enää kestä kauempaa! Vielä hetkinen, ja hänen täytyy huutaa: "Herra, tässä minä olen!" Niin, ulos ikkunasta, metsään... Tapahtukoon mitä tahansa!

Silloin kuuluu vakaita askeleita etehisestä, patrulli tulee alaupseerin kanssa. Vahdin muutto!

Seuraavana päivänä oli Bartek päissään päivän noususta aikain. Seuraavana päivänä samoin.

* * * * *

Sitten alkoi uusia vaivoja, taisteluja ja marsseja. Minun on rakasta ilmoittaa, että sankarini saavutti jälleen henkisen tasapainonsa. Tästä yöstä jäi hänelle vaan vähäinen rakkaus pulloon. Muutoin oli hän taisteluissa sama kuin ennenkin. Voitto seurasi häntä.

VI.

Kului taas muutamia kuukausia, ja kevät oli pitkälle joutunut. Pognembinissä kukkivat kirsikkapuut puutarhoissa ja runsaat lehdet peittivät niitä, samalla kuin voimakas talvivilja viheriöitsi kedoilla. Eräänä päivänä istui Magda töllinsä ulkopuolella ja kuori muutamia huonoja perunoita päivällisiksi. Ne olivat jo alkaneet itää, ja sopivat paremmin eläinten, kuin ihmisten ruo'aksi. Mutta talven loppuhan olikin, eikä puute ja kurjuus yleensäkin ollut niin vähäinen Pognembinissä. Sen saattoi nähdä Magdan kasvoista, jotka olivat surulliset ja tuskaa täynnä. Kenties sitä karkoittaakseen hän pani silmänsä kiinni ja alkoi laulaa ohuella, vaivaantuneella äänellään erästä puolalaista kansanlaulua, joka kertoi sotaan lähteneestä aviomiehestä ja hänen uskollisesta vaimostaan.

Varpuset visersivät kirsikkapuissa, niin kuin jos he olisivat tahtoneet voittoa hänen äänensä. Laulaessaan katseli hän milloin miettivänä koira, joka lepäsi auringon paisteessa, milloin maantielle, joka kulki hänen töllinsä ohi, milloin polulle, joka maantieltä kierteli puutarhan ja peltojen läpi. Mahdollisesti katseli Magda polulle, sen tähden että se vei rautatien asemalle, ja tänään tapahtui, ettei hän turhaan tähystellytkään. Kaukaa näkyi haahmo. Vaimo varjosti käsillään silmiänsä, mutta ei saattanut nähdä mitään, sillä aurinko sokaisi häntä. Sitä vastoin heräsi koira, kohotti päätään, murisi ja alkoi haistella ympärilleen ja nosti korvansa pystyyn. Samalla kertaa kuuli Magda epäselviä laulun sanoja. Heti hypähti koira ylös ja ryntäsi täydessä juoksussa miestä vastaan, joka lähestyi. Silloin kalpeni Magda vähän.

—Bartek!—eihän se voinut vaan olla Bartek!

Hän nousi ylös niin kiivaasti, että hän kaasi peruna-astian kumoon. Ei ollut enää epäilystä ollenkaan. Koira hyppeli iloisesti tulijaa vastaan. Vaimo riensi häntä vastaan ottamaan ja huusi iloissaan niin kovasti kuin voi:

—Bartek! Bartek!

—Niin, Magda! Niin, minä itse se olen!—vastasi Bartek käyttäen kättään puhelutorvena ääntään vahvistaakseen, samalla kuin hän kiiruhti askeleitaan. Hän avasi puutarhan veräjän, horjahti poikkipuuta vasten niin, että hän oli vähällä kaatua kumoon ja heittäytyi vaimonsa kaulaan.

Sitten alkoi vaimo innokkaasti kertoa:

—Ja minä, joka luulin, ettet enää ollenkaan palaisi kotia. Luulin, että ne kyllä olivat sinut tappaneet. Kuinka sinä voit? Anna kuin katselen sinua! Oi, kuinka sinä olet tullut rumaksi. Voi sentään niitä julmureita! Hyvä Jumala! Hän on tullut kotia! Hän on tullut kotia!

Sitä puhuessaan otti hän kätensä hänen kaulaltaan, katseli häntä ja hetttytyi uudestaan hänen kaulaansa.

—Niin, hän on tullut kotia! Jumala olkoon kiitetty! Kaikkein rakkain Bartekini! Mutta astuhan sisään. Franek on koulussa. Saksalaisten opettajien tähden on siellä lasten vaikea käydä, mutta muutoin on poika reipas. Ja hänellä on ihan samallaiset silmät kuin sinulla. Niin, jo sinun olikin aika palata kotia. Toimeentulo on täällä vaikeaa. Hyvin vaikeaa, sanon sinulle. Talous menee taaksepäin. Läävän katosta pääsee vesi sisään. Mitä on tehtävä? Bartek, Bartek!—Minä sain sinut kuitenkin vielä nähdä! Millaisessa pulassa minä olenkaan ollut siemenviljan tähden! Czermienickin väki, naapurimme, ovat auttaneet minua. Mutta sinä olet kai terve? Kuinka sentään olen iloinen! Jumala on suojellut sinua. No, astuhan sisään! Mutta, älähän!—Sinustahan on tullut ihan kuin toinen ihminen. Mikä sinua vaivaa? Jumalan tähden, Bartek!

Vasta nyt oli Magda huomannut suuren arven, joka kulki suoraan Bartekin naaman yli vasemmasta ohimosta partaan saakka.

—Se ei ole mitään! Se oli vaan eräs ratsumies, joka sen naarmun teki, mutta kyllä minäkin häntä naarmusin. Minä olen ollut lasareetissa.

—Ah, hyvä Jumala!

—Vähät siitä.

—Niinhän olet laihtunut kuin kuolema.

—Ei väliä!—sanoi Bartek.

Hän oli todellakin laihtunut, auringon paahtama ja ryysyissä. Todellinen sankari! Ja niin hän horjahti.

—Oletko päissäsi?

—Hä,—olen vaan hiukan heikko.

Heikko hän kyllä oli, mutta juovuksissa myöskin. Hänelle, joka oli niin voipunut, olisi viinaryyppy ollut kylliksi, mutta asemalla oli hän saanut kokonaista neljä. Mutta hänelläpä olikin todellisen sankarin koko innostus. Ja sellainen ulkonäkö sitten! Sellaista ei hänellä koskaan ennen ollut.

—Ei väliä—uudisti hän.—Nyt ollaan päästy sodasta. Nyt olen minä herra, ymmärrätkös sitä? Näetkös näitä?—Sitä sanoessaan viittasi hän risteihinsä ja mitaleihinsa.—Näetkö näitä! Tiedätkö, mikä mies minä olen? Mitä? Links![1] Rechts![1] Heu! Stroh! heiniä, olkia, heiniä, olkia,—seis!

[1] Vasempaan! Oikeaan!

Viimeisen seis, huusi hän niin kovalla äänellä, että vaimo peräytyi muutaman askeleen.

—Oletko hullu?

—No, kuinka sinä voit, Magda? Osaatko ranskaa raukka, vai? Musiu? Musiu! Kuka on musiu? Minä ole musiu[1], tiedätkös sen?

[1] Tarkoittaa ranskalaista sanaa *monsieur*, herra.

—Ihminen, mikä sinua vaivaa?

—Niin, ällistele sinä! Was? Done diner! ymmärrätkös?

Magdan otsalle alkoi myrsky lähestyä.

—Mitä kieltä sinä höpiset? Etkö ymmärrä enää puolan kieltä? Niin kyllä, minulla oli oikein. Mitä ne ovat sinulle tehneetkään?

—Anna minulle jotakin syödäkseni!

—Mene sisään!

Jokainen komennussana teki Bartekiin sellaisen vaikutuksen, ettei hän voinut ollenkaan vastustaa. Hän ojensi itseänsä vastentahtoisesti, asetti käsivartensa sivuille, teki puolikäännöksen ja marssi sisään. Hän tointui vasta ovella ja alkoi kummeksien katsella Magdaa.

—No mutta, mikä sinua vaivaa, Magda?

—Mene sisään, mars!

Hän meni sisään, mutta kaatui kynnyksellä.

Viina oli noussut kovin hänen päähänsä. Hän lauleli ja etsi silmillään töllistä Franekia. Hän huuteli hänelle: Morgen Kerl![1], vaikkei Franckia ollenkaan ollut sisällä. Sitten alkoi hän nauraa, otti pitkän harppauksen, sitten kaksi lyhyttä, huusi hurraata ja kaatui pitkin pituuttaan penkille.

[1] Huomenta, mies!

Iltasella heräsi hän selvänä ja voimistuneena. Hän tervehti Franekia, kerjäsi itselleen muutamia kolikoita Magdalta ja meni sankariretkelleen kyläkrouviin.

Huhut hänen urhotöistään olivat saapuneet hänen kotiseudulleen jo kauan ennen hänen tuloaan, niitten sotilasten kautta Pognembinistä, jotka olivat aikaisemmin palanneet. Kun nyt kuultiin, että Gravelotten sankari oli krouvissa, riensivät kaikki, jotka kynsilleen kykenivät hänen entisten toveriensa kanssa häntä sinne katsomaan.

Bartek istuu pöydän päässä, eikä kukaan olisi voinut häntä nyt tuntea. Hän, joka ennen oli niin ujo, lyö nyt nyrkkiä pöytään, kehuu ja ylpeilee kuin riikinkukko.

—Muistatteko toverit, kuinka minä annoin ranskalaisille selkään ja mitä Steinmetz sanoi?

—Sen kyllä muistamme.

—Puhuttiin niin paljon ranskalaisista ja meitä niin pelotettiin, ja kuitenkin he olivat oikeita jäniksiä.— Was! Heinää ne purevat aivan kuin jänikset ja juoksevat käpälämäkeen. Mutta olutta he eivät juo, sitä vastoin aikalailla viiniä.

—Niin, se on totta.

—Kuin me kerran poltimme kylän, niin he väntelivät käsiään ja huusivat heti: pitié, pitié! joka muka merkitsisi, että he tahtoivat antaa meille jotakin juotavaa (puolalainen sanasutkaus), jos antaisimme heidän olla rauhassa, mutta siitä emme välittäneet.

—Vai niin, heidän puhettaan voipi sitten ymmärtää?—kysyi muudan nuori poika.

—Sinä et sitä ymmärrä, sillä sinä olet tyhmä, mutta minä ymmärrän.

—Done djengi, ymmärrätkö sitä?

—Mitä se on?

—Mutta oletteko nähneet Pariisia? Siellä oli tappelu toisensa jälkeen, ja me voitimme jok'ikisessä. Heillä ei ole hyvää komentoa, niin sanoivat kaikki. Upseerit ovat kehoja, mutta meidän, ne olivat hyviä.

Vanha Maciej Kierz, järkevä tilanomistaja Pognembinissä, alkoi pudistaa päätään ja sanoi:

—Niin, saksalaiset ovat tosin voittaneet kauheassa sodassa, ja me olemme auttaneet heitä, mutta mitä siitä seuraa meille, sen tietää Jumala yksin.

Bartek tuijotti häneen avoimin silmin ja sanoi:

—Mitä lörpötystä tuo on?

—Eivätkä saksalaiset ole meitä juuri suuresti kiittäneet avusta, sillä nyt kohottavat he nenäänsä taivasta kohti, niin kuin heitä ei enää Jumala hallitsisikaan. Niin, meille tekevät he kerran vielä enemmän vääryyttä, ja sitä he oikeastaan jo nytkin tekevät.

—Se on vale—sanoi Bartek.

Pognembinissä oli vanhalla Kierzillä sellainen valta, että koko kylä ajatteli hänen päänsä mukaan, ja olisi ollut tyhmänrohkeaa vastustaa häntä; mutta nyt Bartek oli sankari ja itse jonkinlainen valta. Ja kuitenkin katseltiin häntä nyt kummastellen, melkein katkeruudella.

—Tahdotko ruveta riitelemään Maciejn kanssa? Mitä, mitä sinä tahdot?

—Mitä minä Maciejsta välitän! Minä olen puhunut paljon mahtavampien ihmisten kanssa, ymmärrättekö? Toverit! Enkö ole puhunut Steinmetzin kanssa,—was? Uskokoon Maciej mitä hän tahtoo. Saattepa nähdä, että meidän olomme käy paremmaksi.

Maciej katsoi hetken aikaa sankaria.

—Oi, sinua raukkaa!—sanoi hän.

Bartek löi nyrkillä pöytään niin, että kaikki pullot ja lasit tanssivat.

—Still, der Kerl da![1] Heu, Stroh!

[1] Hiljaa mies!

—Pysy alallasi, äläkä ylvästele. Tiedustelee asian laittaa hänen arvoisuudeltaan papilta, tahi myöskin armolliselta kartanon herralta.

—Onko hänen arvoisuutensa kenties ollut sodassa? Tahi armollinen herra? Mutta minä olen ollut siellä. Älkää uskoko häntä, toverit. Nyt vasta alkavat he pitää meitä arvossa. Kuka on voittanut taistelun? Sen olemme me tehneet. Sen olen minä tehnyt. Pyydän minä heiltä nyt mitä tahansa, sen he kyllä minulle antavat. Jos tahtoisin tulla maanomistajaksi Ranskassa, voisin tulla. Hallitus kyllä tietää, kuka on antanut ranskalaisille selkään. Meidän rykmenttimme olivat parhaat, seisoivat raporteissa. Nyt ovat puolalaiset voitolla, ymmärrättekö sitä?

Kierz viittasi kieltäen kädellään, nousi ylös ja läksi pois. Bartek oli nyt myöskin voittanut valtiollisella taistelutantereella. Nuoret pojat, jotka olivat jääneet jällelle, katselivat häntä ihmetellen ja kunnioittaen, ja niin hän sanoi:

—Kaikki, mitä minä tahdon, sen minä saan. Vanha Kierz on raukka, ymmärrättekö? Kuin hallitus käskee taistelemaan, niin taistellaan. Ketkä tekisivätkään minulle vääryyttä! Saksalaiset kenties? Katsokaa näitä!

Hän osotti uudestaan ristejään ja mitalejaan.

—Kenenkä tähden minä sitten olen kurittanut ranskalaisia? En suinkaan saksalaisten tähden? Minulla

on nyt enemmän sanomista kuin saksalaisella, sillä kenelläkään saksalaisella ei ole niin monta kunniamerkkiä. Olutta tänne! Minä olen puhunut Steinmetzin kanssa ja minä olen puhunut Podbielskin kanssa. Olutta tänne!

Syntyi vähitellen täydellinen juominki. Bartek alkoi laulaa:

"Trinkt, trinkt, trinkt!
Wenn in meiner Tasche
Noch ein Thaler klingt." [1]

[1] Juo, juo, juo!
Koska markka lakkaristain
Äänen soida suo.

Yht'äkkiä otti hän kourallisen kolikoita lakkaristaan.

—Olkaa niin hyvä! Nyt olen minä isäntänä. Eikö totta? Olemmehan saaneet aika joukon rahoja Ranskasta! Nyt ne ovat menneet. Niin, siellä oli yhtä ja toista poltettavaa. Me tapoimme myöskin paljon ihmisiä. Jumala sen tietäköön...

Humalaisten miesten mieliala voi muuttua pian. Yht'äkkiä tarttui Bartek kolikoihin ja alkoi valittaa:

—Jumala olkoon minulle syntiselle armollinen!

Sitten nojasi hän kyynäspäitään pöytää vasten, kätki kasvot käsiinsä ja oli ääneti.

—Mikä sinua vaivaa?—kysyivät toiset.

—Kenties minä olen siihen syynä—mutisi Bartek.—Ja kuitenkin he itse olivat siihen sekaantuneet! Mutta minun tekee pahaa, sillä he molemmat olivat meidän maamiehiämme. Jumala olkoon minulle syntiselle armollinen! Toinen oli kukoistava kuin ruusu. Seuraavana päivänä tuli hän kalpeaksi kuin lakana. Sitten haudattiin heidät aivan lämpösinä... Viinaa!

Syntyi muutaman hetken painavalta äänettömyys. Talonpojat katselivat ihmetellen toisiaan.

—Mitä sinä lörpöttelet?—kysyi joku.

—Hän puhuu omantuntonsa kanssa.

—Sota on syynä siihen, että juodaan—mutisi Bartek.

Hän otti kulauksen ja sitten taas toisen. Hän istui hetken synkästi äänettömänä, sitten sylkäsi hän ja hänen hyvä tuulensa palasi yht'äkkiä.

—Oletteko kenties puhuneet Steinmetzin kanssa? Minä olen. Hurraa!
Juokaa... Kuka maksaa? Minä.

—Vai sinä maksat, juoppolalli!—kuului Magdan ääni. Minä maksan sinulle, siitä voit olla varma!

Bartek katseli tuijottavin silmin vaimoaan.

—Oletko kenties puhunut Steinmetzin kanssa? Mikä sinä olet?

Sen sijaan että olisi vastannut, kääntyi Magda kuulijain puoleen ja alkoi voivotella:

—Oi, te ihmiset, te ihmiset, ettekö näe minun häpeääni ja minua onnettomuuttani? Hän on tullut kotia ja minä iloitsin siinä uskossa, että hän oli hyvä mies kuin ennenkin, mutta nyt hän on tullut juovuksissa kotia. Hän on unohtanut Jumalansa ja puolan kielen. Hän pani maata haihduttaakseen päihtymystä, hän selveni, mutta nyt juo hän uudestaan ja maksaa kätteni työllä. Mistä olet sinä ottanut rahat? Eikö se ole minun omaisuuttani? Oi, te ihmiset, hän ei ole enää katoollilainen eikä ihminen, ei, hän on saksalainen lurjus, joka lörpöttelee saksaa ja väijyilee kansan turmiota. Hän on keho raukka, hän on...

Nyt alkoi Magda itkeä, hänen äänensä tuli kimakkaammaksi ja hän jatkoi:

—Hän oli raukka, mutta hän oli hyväluontoinen! Mitä ovat he hänestä nyt tehneet? Minä olen odotellut häntä yöt päivät. Ei ole enää lohdutusta, ei sääliä. Kaikkivaltias Jumala! Noin kehnoksi piti sinun tulla!

Viimeiset sanat lausui hän niin surkealla äänellä, että tuntui kuin hän olisi laulanut. Mutta Bartek vastasi:

—Hiljaa! taikka saat vasten suutasi.

—Lyö vaan, lyö pää minulta poikki, lyö nyt heti, lyö minut kuoliaaksi, tapa minut!—huusi vaimo kiihkoisesti, ojensi kaulansa esille ja kääntyi talonpoikain puoleen:

—Katsokaa päälle!

Mutta talonpojat alkoivat lähteä pois. Pian oli kapakka tyhjä, ja ainoastaan Bartek ja hänen vaimonsa, joka yhä seiso i kaula eteenpäin nojassa, olivat jälellä.

—Miksi ojennat henkitorveasi, aivan kuin hanhi?—mutisi Bartek.—
Mene kotia!

—Lyö!—sanoi Magda uudestaan.

—En totta lyökkään,—vastasi Bartek ja pisti kädet lakkariinsa.

Kapakan isäntä, joka tahtoi saada riidan loppuun, sammutti ainoan tuvassa palavan kynttilän. Syntyi pimeä ja hiljaisuus. Hetken kuluttua kuului Magdan nyhkyttävä ääni pimeästä:

—Lyö!

—En totta lyökkään,—vastasi Bartek ylväkkäällä äänellä.

Kuun valossa saattoi nähdä kaksi haamua, jotka kulkivat kotia kapakasta. Toinen niistä kulki edellä ja valitti kuuluvalla äänellä. Sen jälessä seurasi pää alespäin hyvin nöyränä Gravelotten ja Sedanin voittaja.

VII.

Bartek tuli niin voimattomana kotia, ettei hän moneen päivään voinut tehdä työtä. Se oli suuri onnettomuus koko taloudelle, joka välttämättömästi tarvitsi miehen voimakasta kättä. Magda auttoi itseään niin hyvin kuin hän taisi. Hän raastoi aamusta iltaan hänen naapurinsa, Czermienickin väki, auttoi häntä varojen mukaan, mutta se ei riittänyt ja talous meni rappiolle. Heillä oli vähän velkaa siirtolaiselle Justille, saksalaiselle, joka aikanaan oli hankkinut itselleen muutaman tynnyrin-alan maata Pognembinissä, ja jolla nyt oli paraat tulot koko kylässä ja sitä paitsi käteistä rahaa, jota hän lainasi melkoisella korolla. Ensi sijassa antoi hän rahoja armolliselle herralle Pan Jarzynskille. Jarzynskin nimi prameili aateliskalenterissa, ja juuri sen tähden täytyi talon loistoa pitää yllä. Muutoin lainaili Just rahoja talonpojillekin. Magda oli jo puoli vuotta ollut hänelle velkaa muutamia kymmeniä taalera, joita hän oli käyttänyt osaksi talouteen, osaksi lähettänyt Bartekille sotaan. Mutta eihän se mitään merkinnyt. Taivaan herra antaisi kyllä hyvän sadon ja sillä hän kyllä maksaisi velkansa, kuin vaan työhön kykeneviä käsiä löytyi. Onnettomuudeksi ei Bartek voinut tehdä työtä. Magda ei tahtonut sitä oikein uskoa ja meni papin luo neuvottelemaan, mitä hänen pitäisi tehdä saadakseen Bartekia työhön. Ei mikään auttanut. Hänen henkeänsä alkoi ahdistaa, kuin hän oli hiukan ollut työssä ja hänen selkäänsä alkoi pakoittaa. Hän saattoi istua päiväkausia töllin edustalla, polttaa porsliinipiippuaan, jossa oli Bismarckin kuva univormussa ja kyrassikypärässä, tuijottaen eteensä voipuneella, uneliaalla katseella kuin jos kaikki vaivain jäljet eivät vielä olisi kadonneet ruumiista. Hän ajatteli sinne tänne, vähän sota, vähän voittojaan, Magdaa, vähän kaikkea, eikä juuri mitään.

Kerran kuin hän siinä istui, kuuli hän Franekin itkevän loitolla. Franek palasi koulusta ja ulvoi, että kaiku kuului. Bartek otti piipun suustaan:

—No Franek, mikä sinua vaivaa?

—Mikäkö minua vaivaa—ulvoi Franek.

—Niin, miksi ulvot?

—Minä olen saanut selkääni...

—Kuka on antanut sinulle selkään?

—Herra Boege, luonnollisesti.

Herra Boege oli opettaja Pognembinissä.

—Kuka on antanut hänelle luvan hakata sinua?

—Kyllä kai hänellä on siihen lupa, koska hän on niin tehnyt.

Magda, joka oli kaivanut puutarhassa, kiipesi aidan yli puutarhaveitsi kädessä.

—Mitä teit sitten?—kysyi Magda.

—Mitäkö minä tein! Boege haukkui minua puolalaiseksi siaksi, löi minua vasten suuta ja sanoi, että nyt kuin he olivat voittaneet ranskalaiset, saisimme me selkäämme, sillä nyt he olivat voimakkaimmat. Enhän minä ollut tehnyt hänelle mitään, hän kysyi minulta vaan, kuka oli suurin mies maailmassa ja silloin sanoin minä, että se oli paavi, mutta silloin löi hän minua, ja minä aloin huutaa, ja hän haukkui minua puolalaiseksi siaksi, ja sanoi, että nyt kuin he ovat antaneet ranskalaisille selkään...

Franek kertoi kertomistaan: "Mutta hän sanoi, ja minä sanoin..." Magda kätki kasvonsa käsiinsä, kääntyi Bartekin puoleen ja alkoi:

—Siinä saat kuulla! Siinä kuulet itse! Mene nyt sotimaan ranskalaisia vastaan ja anna sitten saksalaisten kurittaa lastasi kuin koira ja haukkua sitä! Mene vaan sotaan ja anna sitten saksalaisen hakata omaa lastasi. Siinä on palkkasi, raukka...

Magda alkoi, Franekin säestämänä, itkeä oman puheensa vaikutuksesta, Bartek avasi silmiään, suutaan ja ällistyi niin, ettei hän saattanut sanoa sanaakaan, vielä vähemmin ymmärtää, mistä oikeastaan oli kysymys. Miten oli asian laita? Missä oli hänen voittojensa tulos...?

Hän oli jo istunut hetken ääneti, kuin hänen silmänsä rapsahtivat ja veri nousi hänen kasvoihinsa. Hämmästys, samoin kuin pelkokin, muuttuvat usein kehoissa luonteissa raivoksi. Bartek nousi ylös äkkiä ja hyökkäsi ulos purren hampaitaan.

—Minä kyllä juttelen hänen kanssaan.

Ja hän meni. Koulu ei ollut kaukana, kohta kirkon toisella puolella. Herra Boege seisoi juuri etehisessä, ympärillään porsaita, joita hän syötti.

Hän oli roteva mies, noin viidenkymmenen vuotias, vielä voimakas kuin tammi. Hän ei ollut liian lihava, ainoastaan hänen kasvonsa olivat pulleat, ja noissa kasvoissa ui kaksi paria isoja kalansilmiä, joista välkkyi rohkeus ja pontevuus.

Bartek meni suoraan hänen luokseen

—Minkä tähden lyöt lastani, saksalainen, was?—kysyi hän.

Herra Boege peräytyi muutaman askeleen mittaili häntä silmillään ilman vähintäkään pelkoa ja sanoi tyynesti:

—Korjaa luusi, puolalainen koira!

—Minkä tähden lyöt lastani?

—Tahdotko sinäkin selkääsi, puolalainen härkä? Nyt näytän teille, kuka on herra täällä. Hiiteen mies! Mene valittamaan oikeuteen. Mars!

Bartek tarttui opettajan käsivarteen, alkoi puistella häntä ankarasti ja huusi käheällä äänellä:

—Tiedätkö, kuka minä olen? Tiedätkö, kuka on antanut ranskalaisille selkään ja kuka on puhunut Steinmetzin kanssa? Minkä tähden lyöt lastani, saksalainen lurjus?

Herra Boegen kalasilmät, jotka eivät olleet huonommat kuin Bartekin, pullistuivat esille pääkallosta. Kuin hän oli voimakas mies, päätti hän yhdellä ainoalla iskulla päästä miehestä vapaaksi. Isku putosi suorastaan Gravelotten ja Sedanin voittajan kasvoihin. Silloin menetti talonpoika malttinsa. Kaksi ankaraa iskua heitti Boegen pään kummallekin puolelle, muistuttaen kellonheilurin liikettä, ainoastaan sillä erotuksella että liikkeet olivat tavattoman voimakkaat. Bartekissa oli herännyt ranskalaisten kauhistuttava vihollinen. Turhaan riensi kaksikymmenvuotias poika, yhtä voimakas kuin isäkin, tämän avuksi. Syntyi lyhyt ja kiivas tappelu, jolloin poika kaatui maahan ja isä heilui ilmassa. Bartek heitti hänet kuin pallon kauas johonkin, itse hän ei muistanut mihin. Rakennuksen ulkopuolella oli amme täynnä rapaa, jota rouva Boege huolellisesti oli sekoittanut sioille. Ammeesta kuului loiskinaa ja Boegen sääret heiluivat hurjasti ilmassa.

—Apua! Apua!

Hänen vaimonsa, joka oli tullut paikalle, kaatoi miehensä ammeesta yhdessä ravan kanssa. Lähitaloista riensivät heidän naapurinsa, saksalaiset siirtolaiset, apuun.

Muutammat kävivät Bartekin kimppuun ja alkoivat lyödä häntä nyrkeillä ja kepeillä. Syntyi yleinen hämmennys, jossa oli vaikea erottaa vihollisparkkaa monista ystävistä. Useita ruumiita oli yhtenä ainoana värvähtelevänä joukkona.

Yht'äkkiä ryntäsi Bartek, harmaan kalpeana raivosta, joukon keskeltä kestikievariin päin. Hänen perässään juostiin, mutta samassa silmänräpäyksessä kuului pauke, ja Bartek heilutteli seivästä käsissään. Raivosta hurjana kääntyi hän ympäri ja heitti seivästä edes takasin. Kaikki pakenivat.

Bartek heidän perässään.

Onneksi hän ei saanut ketään kiinni. Hänen vihansa lauhtui ja hän alkoi peräytyä. Oi,—olisivat ranskalaiset vaan olleet hänen edessään! Historiassa olisi tämä pakoretki tullut kuolemattomaksi!

Näin se kävi. Kaksikymmentä takaa-ajajaa hyökkäsi Bartekin kimppuun. Hän peräytyi hitaasti kuin koirien ahdistama karhu. Usein kääntyi hän ympäri ja seisahtui. Silloin pysähtyivät myöskin hänen ahdistajansa. Aidanseiväs herätti heissä suurta kunnioitusta.

He heittelivät häntä kivillä, ja yksi niistä kävi hänen otsaansa. Verta valui hänen kasvoilleen ja hän tunsu heikontuvansa. Hän horjahti muutaman kerran, pudotti seipään ja kaatui.

—Hurraa!

Mutta ennen kuin he ennättivät hänen luokseen oli Bartek uudestaan noussut ylös, ja se esti heitä liiaksi lähestymästä. Haavoitettu karhu saattoi vielä olla vaarallinen. Sitä paitsi ei enää ollut pitkältä ensimmäisiin kylän tölleihin, ja kaukaa saattoi nähdä miten muutamia poikia jo riensi taistelupaikalle. Siirtolaiset vetäytyivät taloihinsa.

—Mitä on tapahtunut? kysyivät paikalle saapuneet.

—Olenhan vaan antanut saksalaisille hiukan selkään, vastasi Bartek ja pyörtyi.

VIII.

Asia alkoi tulla arveluttavaksi. Saksalaiset lehdet sisälsivät varsin liikuttavia kertomuksia siitä ahdistuksesta, jonka alaisena rauhallinen saksalainen väestö muka oli raa'an ja oppimattoman väestön puolelta, jota hallituksen viholliset ja uskonnolliset innoittelijat yllyttivät. Boegesta tuli päivän sankari. Hän, lempeä ja rauhallinen opettaja, joka valtakunnan äärimmäisissä rajamaissa taisteli valistuksen levittämiseksi, hän, sivistyksen todellinen lähetyssaarnaaja raakalaisten joukossa, hän oli joutunut asiansa uhriksi. Onneksi kuitenkin seisojien takanaan satoja tuhansia saksalaisia, jotka eivät varmaankaan sallisi, että... j. n. e....

Bartek ei tietänyt mitään siitä myrskystä, joka häntä uhkasi. Hän oli aivan levollinen, varmana siitä, että hän pääsisi vapaaksi edesvastauksesta. Olihan Boege lyönyt hänen poikaansa ja ensimmäisenä hyökännyt hänen kimppuunsa. Sitten oli ahdistettu häntä takaapäin. Täytyihän hänen puolustaa itseään. Ja sitten he olivat heittäneet häntä kivellä otsaan. Kenen päälle he olivat oikeastaan hyökänneet? Hänenkö, jonka nimi oli seisonut päiväskertomuksissa, hänen, joka oli voittanut Gravelotten tappelun, joka oli puhunut itse Steinmetzin kanssa ja jolla oli niin monta kunniamerkkiä? Hän ei voinut ollenkaan saada päähänsä, etteivät saksalaiset sitä tietäneet ja että he saattoivat kohdella häntä niin väärin, kuin olivat tehneet, yhtä vähän kuin hän voi käsittää, miten Boege vakuutti Pognembinin asukkaille, että saksalaiset tästä lähtien pitäisivät heitä kurissa, sitten kuin he, Pognembiniläiset, olivat taistelleet niin uljaasti ranskalaisia vastaan joka kerta kuin siihen oli ollut tilaisuutta. Mitä häneen itseensä tuli, niin oli hän varma siitä, että oikeus ja hallitus asettuisi hänen puolelleen. Kaikissa tapauksissa tietäisivät ne, mikä mies hän oikeastaan oli, ja mitä hän oli toimittanut sodassa. Jollei kukaan muu sitä tekisikään, niin itse Steinmetz häntä puolustaisi. Olihan Bartek itse tämän sodan kautta joutunut köyhyyteen, ja hänen torppansa oli velkaantunut, niin että hänelle varmaankin tapahtuisi oikeus.

Santarmit saapuivat Pognembiniin ottamaan Bartekia. He olivat odottaneet ankaraa vastustusta, sillä

heitä tuli viisi miestä ladatuin kiväärein. Mutta he erehtyivät. Bartek ei edes ajatellutkaan vastarintaa. He käskivät häntä istumaan vaunuihin. Hän totteli. Ainoastaan Magda joutui epätoivoon ja valitti koko ajan:

—Oi, minkä tähden sinä tappelitkaan ranskalaisia vastaan! Siitä sen nyt sait, raukka.

—Ole hiljaa,—vastasi Bartek. Matkalla hymyili hän iloisesti vastaantulijoille.

—Minä näytän heille, kenelle he ovat tehneet vääryyttä,—huusi hän vaunuista.

Kunniamerkit rinnalla astui hän oikeuden eteen. Oikeus kohtelikin häntä lempeästi. Oltiin yksimielisiä siitä, että löytyi helpottavia asianhaaroja. Bartek tuomittiin vaan kolmen kuukauden vankeuteen. Sitä paitsi langetettiin hän sadanviidenkymmenen Saksan markan sakkoihin vahingon palkkiona Boegen perheelle ja muille siirtolaisille, "jotka olivat kärsineet ruumiillista väkivaltaa".

Posenin saksalainen lehti kirjoitti tuomion johdosta: "Rikoksellinen ei tuomiota langetettaessa ollut ainoastaan osoittamatta vähintäkään katumusta, vaan käyttäytyi niin raa'asti ja alkoi niin julkeasti ylistää luultuja ansioitaan, että vaan saattaa ihmetellä, kuinka saapuvilla oleva kantaja ei vetänyt häntä edesvastaukseen loukkauksista oikeutta ja Saksan kansaa vastaan".

Bartek istui vankilassa ja mietiskeli rauhassa sankaritöitään Gravelotten, Sedanin ja Pariisin luona.

Menettelisimme kuitenkin väärin, jos väittäisimme, että Boegen menetystapa ei synnyttänyt mitään vastalauseita. Päinvastoin. Hyvin sateisena edelläpuolenpäivänä esiintyi valtiopäivillä puolalainen edusmies, joka selvästi huomautti, kuinka hallituksen käytös puolalaisia kohtaan Posenissa oli muuttunut, ja muistutti, että sen uljuuden ja alttiiksiantavaisuuden tähden, jota tämä väestö sodan aikana oli osoittanut, pitäisi enemmän ottaa huomionsa sen inhimillisiä oikeuksia, ja että vihdoinkin herra Boege oli käyttänyt väärin asemaansa opettajana lyömällä puolalaisia lapsia, antamalla heille haukkumanimiä, ja vakuuttamalla että saksalainen väestö, saman saksalais-ranskalaisen sodan jälkeen ajaisi pois maan omat lapset.

Edusmiehen puhussa satoi virtanaan ulkona, ja kuin sellaisessa ilmassa tavallisesti tullaan uniseksi, ei ollut ihmeellistä, jos konservatiivit haukoittelivat, jos kansallis-vapaamieliset ja sosialistit haukoittelivat, ja että keskuspuoluekin vihdoinkin haukoitteli, sillä se tapahtui ennen kulttuuritaistelua. Kuin vihdoinkin "puolalainen valitus" tuli esille, siirtyi edusmiöhuone päiväjärjestykseen.

Bartek istui sill'aikaa vankilassa, tahi oikeammin sanoen makasi vankilan lasareetissa, sillä kivenheitosta oli se haava au'ennut, jonka hän oli saanut sodassa.

Kuin hänellä ei ollut kuumetta, mielti hän, ja mielti niin kuin kalkkunakukko, joka kuoli mietiskelemisestä. Bartek ei kuitenkaan heittänyt henkeään, vaan ei saanut mitään ajateltuakaan. Niinä aikoina kuitenkin, joita tiede kutsuu valoisiksi hetkiksi, juolahti hänen mieleensä, että hän kenties aivan syyttä oli antanut ranskalaisille selkään.

Magdalle tuli tukala aika. Sakot olivat maksettavat, mutta ei ollut mitään millä maksaa. Pognembinin pappi tahtoi kyllä auttaa, mutta hänellä ei ollut muuta kuin neljäkymmentä Saksan markkaa. Huono toimi oli papinvirka Pognembinissä, ja sitä paitsi ei vanhus tietänyt, mihin hänen rahansa oikeastaan katosivat. Armollinen herra Pan Jarzynski ei ollut kotona. Kerrottiin, että hän oli matkustanut kosimaan rikasta naista Puolan kuningaskunnasta. Magda ei tietänyt, mitä hänen oli tehtävä.

Maksuajan pitennyksestä ei voinut olla puhetta. Möisikö hän hevosen vai lehmän? Juuri nyt oli alkukesä, kaikkein pahin aika. Elonkorjuu lähestyi, talouteen tarvittiin rahoja ja kaikki oli rappiotilassa. Hän väänsi käsiään epätoivossa, jätti muutamia hakemuksia oikeuteen, että hänelle osoitettaisiin armeliaisuutta, mutta ei saanut vastausta ollenkaan. Maksupäivä lähestyi ja sen mukana ryöstö.

Hän rukoili Jumalaa rukoilemistaan, katkeruudella muistellen sitä aikaa ennen sotaa, kuin he vielä olivat toimeentulevaa väkeä ja Bartek vielä teki työtä tehtaassa talvella. Hän meni naapurien luo lainaamaan rahaa. Heillä ei ollut. Sota oli tuntunut kaikille. Justin luo ei hän uskaltanut mennä. Hän oli velkaa hänelle jo ennestään eikä edes maksanut korkoja. Silloin tuli Just aivan odottamattomasti hänen luokseen.

Eräänä jälkepuolenpäivänä istui hän töllinsä ovella eikä tehnyt mitään; hänen hädässään raukeni usein hänen työkykynsä ja työhalunsa. Hän katseli karpäsiä, jotka lentelivät ilmassa ja hän ajatteli: "Tuollainen eläin on sentään onnellinen, se lentelee huoletonna eikä sen tarvitse maksaa korkoja". Väliin huokasi hän syvään, ja huuliltaan kuului heikko huudahdus: "Jumalani,—Oi Jumalani!" Silloin näki hän aivan odottamatta ovesa herra Justin käyrän nenän, jonka alta näkyi hänen piippunsa kiperä varsi. Magda kalpeni ja Just alkoi haastella:

—Hoomenta!

—Kuinka voitte, herra Just?

—Miten on minun rahojeni laita?

—Oi, rakas herra Just, olkaahan vaan kärsivällinen. Mitä on minun raukan tehtävä?—Mieheni on minulta otettu pois, sakot on minun maksettava hänen puolestaan enkä minä tiedä kenen puoleen kääntyä. Parempi olisi, että olisin kuollut, parempi kuin näin kärsiä päivästä päivään. Odottakaa vaan vähän aikaa, parahin herra Just.

Hän alkoi itkeä, kumartui ja suuteli herra Justin paksua, punasta kättä.

—Kuin talon armollinen herra tulee kotia, lainaan minä häneltä ja maksan teille.

—No,—mutta millä te maksatte sakot?

—Sitä en tiedä. Minun tarvitsee kai myödä lehmä.

—Saatanhan minä lainata teille vähän rahoja lisää...

—Jumala siunatkoon teitä, rakkahin herra. Tosin te olette luterilainen, mutta te olette kuitenkin hyvä ihminen. Se on totta se. Jos muut saksalaiset olisivat sellaisia, niin heitä siunattaisiin.

—Mutta minä en lainaa ilman korkoa.

—Sen kyllä tiedän, sen kyllä tiedän.

—No kirjoittakaa sitten alle koko summasta.

—Kyllä, kyllä, parahin herra Just. Taivaan Herra sen teille palkitkoon.

—Me voimme järjestää asian kylässä.

Hän läksi järjestämään asiaa ja Magda meni papin luo kysymään häneltä neuvoa. Pappi sanoi, että maksuaika oli liian lyhyt ja korot liian korkeat ja valitti suuresti, että herra Pan Jarzynski ei ollut kotona, sillä hän olisi kenties auttanut häntä. Magda ei kuitenkaan voinut odottaa siksi kunnes häneltä myötäisiin hevonen ja kärryt, ja hänen täytyi suostua herra Justin ehtoihin. Nyt oli hän joutunut 300 Saksan markan velkaan, siis puolta suurempaan summaan, kuin korot olivat, sillä pitihän hänen saada vähän rahoja talouteenkin. Bartek kirjoitti nimensä velkakirjaan omakätisesti, että sillä olisi lain voima. Magda oli sitä varten käynyt hänen luonaan vankilassa. Sankari oli hyvin surumielinen, alakuloinen ja kipeä. Hän tahtoi vielä lähettää yhden valituskirjoituksen ja esittää hänelle tehtyä vääryyttä, mutta eihän edes ensimmäistäkään oltu otettu vastaan. Posenin lehden kirjoitus oli saattanut hallitsevat piirit hyvin epäsuosiollisiksi häntä kohtaan. Eikö kenties viranomaisten ollut suojeltava levollista, saksalaista väestöä, joka viime sodassa niin monella tavoin oli todistanut isänmaanrakkauttaan ja uhraavaisuuttaan. Ja siten ei oltu välitetty Bartekin valituskirjoituksesta. Ei ihmeellistä, että hän siitä kävi vielä alakuloisemmaksi.

—Nyt menevät asiamme aivan hunningolle—sanoi hän vaimolleen.

—Aivan hunningolle—uudisti hän.

Bartek alkoi mietiskellä:

—Minulle tapahtuu suuri vääryys—hän sanoi.

—Ja Boege ahdistaa poikaa—lisäsi Magda.—Minä menin hänen luokseen ja pyysin, että hän antaisi olla pojan rauhassa, mutta hän vaan sadatteli minua. Niin, nyt ovat saksalaiset voitolla Pognembinissä. Nyt he eivät enää pelkää mitään.

—Niin, totta on, että he ovat voimakkaimmat—sanoi Bartek alakuloisena.

—Minä olen vaan vähäpätöinen vaimo, mutta sen sanon sinulle, Jumala on väkevempi.

—Hän on meidän ainoa turvamme—myönsi Bartek.

He olivat molemmat ääneti hetken aikaa, sitten lausui Bartek taas:

—No,—entä Just?

—Kuinhan kaikkivaltias Jumala vaan tahtois antaa hyvän sadon, niin voisimme me kenties maksaa

hänelle. Kenties talon armollinen herra myöskin auttaa meitä, vaikka hän itse on velkaa saksalaisille. Jo ennen sotaa puhuttiin, että hänen täytyisi myödä Pognembin. Kuin hän vaan saisi puolalaisen neiden.

—Tuleeko hän pian kotia?

—Kuka tietää! Kartanossa kerrotaan, että hän pian palajaa nuoren vaimonsa kanssa. Saksalaiset varmaankin ottavat häneltä osansa, kuin hän tulee kotia. Aina vaan saksalaiset! Joka paikkaan he tunkeutuvat. Katsoo mihin tahansa, maalla tahi kaupungissa, aina on saksalaisista kysymys. Mutta se tapahtuu varmaankin syntien tähden. Ei missään ole pelastusta.

—Kenties sinä löydät sen kuitenkin, sinä olet järkevä vaimo!

—Mitä on minun tehtävä, miten? Olenko kenties vapaatahtoisesti ottanut rahoja Justilta? Oikeastaan on jo töllimme ja maamme hänen omansa. Just on parempi ihminen, kuin muut saksalaiset, mutta hänkin tarkoittaa vaan omaa hyötyänsä, eikä muiden. Ei hän sääli meitä enemmän, kuin muitakaan. Olenko minä kenties sellainen raukka, etten minä ymmärtäisi, minkä tähden hän pistää kouraani nuo rahat! Mutta mitä on tehtävä, mitä on tehtävä!—huusi hän ja väänsi käsiään. Keksi nyt keino itse, sinä, joka olet niin viisas. Ranskalaisia kyllä olet antanut selkään, mutta mihin silloin tahdot ryhtyä, kuin ei ole kattoa pääsi päällä eikä lusikallista ruokaa suussa?

Gravelotten voittaja pyyhki kädellä päätään.

—Oi Jesus, Oi Jesus!

Bartekin suru liikutti Magdaa ja hän sanoi lohduttaen:

—Ole levollinen, poikani, ole levollinen! Älä sen tähden revi otsaasi, onhan haavasi vasta juuri parantunut. Kuinhan Jumala vaan antaisi hyvän vuoden! Ruis lainehtii niin ihanana, että tekee mieleni suudella maata. Ja vehnä on hyvää. Maa ei ole saksalaista eikä sille voi tehdä vääryyttä. Jos kasvu sadon tähden ei olekkaan hyvää, niin edistyy kuitenkin kaikki niin verrattomasti...

Kunnon Magda hymyili läpi kyynelten.

—Maa ei ole saksalainen—kertoi hän vielä uudestaan.

—Magda!—sanoi Bartek ja tuijotti häneen—Magda!

—Mitä?

—Oi, sinä olet sellainen...

Bartek tunsi sydämmellistä kiitollisuutta hän kohtaan, mutta ei saanut sitä lausutuksi.

IX.

Kuin oikein tuli kysymys, oli Magda kuitenkin samanarvoinen kuin kymmenen muuta vaimoa yhteensä. Hän piti Bartekiansa hiukan kurissa, mutta rakasti häntä kuitenkin todellisesti. Innostuksen hetkenä, niin kuin esimerkiksi vankeudessa, saattoi hän sanoa hänelle vasten naamaa, että hän oli raukka, mutta yleensä halusi hän kuitenkin, että hänestä ajateltiin parempaa. "Bartekini on vaan olevinaan raukka, mutta todellisuudessa on hän reipas mies", oli hänen tapansa usein sanoa. Bartek oli kuitenkin yhtä vähän reipas kuin hänen kimohevosensa, ja ilman Magdaa ei hän olisi voinut hoitaa talouttaan eikä muuta. Nyt oli kaikki Magdan hartioilla, mutta kuin hän kerran alkoi juosta, touhuta ja hommata, keksi hän lopuksi aina jonkun apukeinon. Viikkoa jälkeen viimeisen käyntinsä vankilan sairashuoneessa, syöksähti hän ilosta loistaen Bartekin luo.

—Kuinka voit, Bartek, sinä veitikka?—kysyi hän iloisesti.— Tiedätkö, että armollinen herra on tullut kotia? Hän on nainut kuningaskunnasta. Nuori rouva on verevä ja kaunis kuin marja. Ja sitten on hän saanut rahoja myötäjaisiksi niin hurjasti!

Armollinen Pognembinin herra oli todellakin nainut, tuonut kotia vaimonsa ja saanut paljon rahoja hänen kanssaan.

—No,—entä sitten?—kysyi Bartek.

—Entä sitten? Oi, minä olen aivan hengästynyt. Oi, luojani! Minä menin tervehtimään rouvaa ja niin näin hänen tulevan minua vastaan kuin kuningatar, kauniina, raittiina, kuin kukkanen, kukoistavana, kuin aamunkoi... Oi, kuinka on lämmin, kuinka minä olen hengästynyt!

Magda otti esiliinansa ja pyyhki sillä hikisiä kasvojaan. Sitten jatkoi hän levollisemmalla äänellä:

—Hänellä oli päällään hame niin sininen, kuin ruiskukka. Minä tahdoin suudella hänen jalkaansa, mutta hän ojensi minulle pienet kätensä... Niin tuoksuavat, pienet olivat hänen kätensä, niin pienet, kuin lapsella... Hän on aivan kuin pyhä neitsyt kirkossa, ja hän on hyvä ja ymmärtää köyhäin ihmisten puutetta. Minä aloin rukoilla häneltä apua... Jumala varjelkoon häntä! Hän vastasi: "Mitä minä voin, sen teen." Ja millainen ääni hänellä sitten on. Kuin hän puhuttelee, on se kuin laulua. Sitten aloin minä kertoa hänelle ihmisten puutetta Pognembinissä ja hän sanoi: "Eihän, eihän vaan Pognembinissä" ja niin aloin minä itkeä ja hän myöskin. Niin tuli armollinen herra, ja kuin hän näki hänen itkevän, suuteli ja hyväili hän häntä. Herrat eivät ole sellaisia, kuin te, vaimojanne kohtaan. Niin sanoo rouva hänelle: "Tee, mitä voit tälle vaimolle". Hän vastaa: "Kaikki, mitä sinä tahdot". Pyhä neitsyt siunatkoon häntä terveydellä ja hyvillä lapsilla! Kohta sen jälkeen sanoi herra: "Te olette erehtyneet suuresti, antautuessanne saksalaisten käsiin, mutta minä autan teitä maksamaan Justille".

Bartek kynsi korvallistaan.

—Kyllä, mutta onhan armollinen herra saksalaisten hampaissa...

—Mitä jaarittelet? Rouva on rikas. Herrasväki voipi nyt ostaa kaikki Pognembinin saksalaiset. Pian tapahtuvat vaalit, sanoi armollinen herra, älkää silloin vaan äänestäkö saksalaisia, niin minä kyllä maksan Justille ja annan aika löylytyksen Boegelle. Rouva heittäytyi hänen kaulaansa ja herra tiedusteli sinua ja sanoi, että jos sinä olet heikko, niin hän kyllä puhuisi tohtorille, niin että hän antaa sinulle todistuksen, ettei sinun kauemmin enää tarvitse olla täällä. Jollei häntä lasketa kokonaan vapaaksi, sanoi hän, niin voipi hän istua lopun ajan talvella, sillä nyt häntä välttämättömästi tarvitaan elonkorjuussa. Ymmärrätkö? Eilen armollinen herra oli kaupungissa ja tänään saapuu tohtori Pognembiiniin, sillä hän on saanut sinne kutsut. Eikä hän ole mikään saksalainen, ja hän kirjoittaa sinulle todistuksen. Talvella voit tulla tänne jälleen, ja lämpönen sinulla on, kuin kuninkaalla ja ruokaa saat ilmaiseksi. Mutta nyt tarvitsee sinun tulla kotia tekemään työtä ja sitten maksamme Justille, sillä armollinen herra ei tahdo korkoja ollenkaan, ja jollemme saa hänelle maksetuksi syksyllä, niin pyydän minä armollisen rouvan puhumaan hänelle hyvän sanan meidän puolestamme. Pyhä neitsyt varjelkoon häntä!... ymmärrätkö?

—Se on mainio rouva—sanoi Bartek pontevasti.

—Sinun tulee langeta hänen jalkoihinsa, ja jollet sitä tee, löylytän sinua, niin että soi. Kuinhan Jumala vaan antaisi meille hyvän vuodentulon! Nyt voit nähdä, mistä apu tulee. Saksalaisiltako kenties? Ovatko he antaneet sinulle penniäkään koreista mitaleistasi? Mitä? He ovat kivittäneet sinua niistä, niin he ovat tehneet. Sinun tulee langeta hänen jalkoihinsa, minä sanon.

—Kyllä, sen minä varmaan teen—vastasi Bartek vakuuttavasti.

Sallima näytti taas hymyilevän sankarille. Muutama päivä sen jälkeen ilmoitettiin hänelle, että hän sairauden tähden pääsisi pois vankeudesta vastaiseksi, aina talveen saakka. "Maaneuvos" käski häntä kuitenkin ensiksi tulemaan hänen luokseen. Bartek saapui sydän kulkussa. Tämä talonpoika, joka pistin kädessä oli valloittanut lippuja ja tykkejä, alkoi nyt pelätä kaikkia univormuja enemmän kuin itse kuolemaa. Hän alkoi epäselvästi aavistaa, että häntä ahdistettiin ja että hänelle voi tehdä mitä tahansa, ja häntä painusti mahtava, säälimätön ja välttämätön voima, joka murtaisi hänet, jos hän vastustaisi. Siinä hän seiso maaneuvoksen edessä, niin kuin ennen Steinmetzin edessä, maha sisässä ja rinta ulkona eikä uskaltanut vetää henkeänsä. Siellä oli myöskin läsnä muutamia upseeria. Sota ja sodan kuri olivat elävinä Bartekin edessä. Sotilaat katselivat häntä kultasankaisten lornettiensa läpi ylpeydellä ja ylenkatseella, niin kuin pelkkä sotilas ja puolalainen talonpoika ansaitseekin kuninkaallisilta preussiläisiltä upseereilta. Hän seiso siinä ja pidätti henkeänsä, maaneuvoksen sanoessa hänelle jotakin käskävällä äänellä. Maaneuvos ei pyytänyt, ei houkutelut, vaan käski ja uhkasi häntä. Berlinissä oli puolalainen edusmies kuollut ja uusi vaali pidettäisiin Pognembinissä.

—Sinä puolalainen eläin—koetahan vaan äänestää Pan Jarzynskiä, koetahan vaan!

Upseerien kulmakarvat vetäytyivät samassa hetkessä kokoon kuin uhkaavat rypyt leijonan päässä. Eräs heistä imi sikariaan ja uudisti maaneuvoksen sanat: "koetahan vaan". Bartekin hengenveto tukkeutui. Kuultuaan kauan odotetun "mars", kääntyi hän puolivasempaan, meni ulos ja hengitti taas vapaasti. Hän oli saanut käskyn äänestää Schulbergia Ylä-Krzywdasta. Hän ei sillä ollenkaan vaivannut päätään, hengitti syvään ja onnellisesti, sillä nyt hän meni Pognembiiniin, voidakseen olla kotona eloa korjaamassa ja maksamassa Justille. Kylä oli hänen edessään. Tuuli tuuditteli raskaita tähtiä, jotka

rahisivat toisiaan vastaan. Ja ne suhisivat kaikki tuolla äänellä, joka on niin rakasta talonpojan korvalle. Bartek oli vielä heikko, mutta aurinko lämmitti häntä. Tosiaankin, kuinka kaunis tämä maailma sentään onkin, ajatteli alakuloinen sotilas. Pognembiniin oli enää vaan vähän matkaa.

X.

Vaali! Vaali! Rouva Maria Jarzynskin pää on täynnä pelkkää valtiopäivämiesvaalia, hän ei ajattele, puhu tai näe unta mistään muusta.

—Te olette suuri poliittiko, armollinen rouva, sanoo hänen naapurinsa ja suutelee hänen kättään. Suuri poliittiko punastuu korviin saakka ja vastaa hymyillen:

—Ah, me keräämme puolustajia niin hyvin kuin voimme.

—Pan Josef valitaan varmaan valtiopäivillä!—sanoo naapuri vakuuttavalla äänellä, ja suuri poliittiko vastaa:

—Minä soisin sen hyvin mielelläni, ei Josefin tähden, mutta yleisen hyvän... Ja taas peitti hänen kauniita kasvojaan epäpoliittinen puna.

—Todellinen Bismarck, rouvani!—huudahtaa naapuri.

Sitten neuvottelevat he, kuinka heidän on toimiminen. Naapuri ottaa Ala-Krzywdan ja Miserowin—Ylä-Krzywda oli jo joutunut herra Schulbergin haltuun—Maria rouva taas ensi sijassa koettaa voittoa Pognembiniä. Hänen päätään polttaa, niin hän on roolinsa valtaama. Ja hukkaan hän ei anna ajan kulua. Joka päivä saa nähdä hänen maantiellä, tölliien välissä, hame sievästi kohotettuna toisessa kädessä ja auringonvarjostin toisessa, ja pienet lapsen jalat innokkaasti sipsuttavat hänen suuressa, valtiollisessa toimeensa. Hän menee tölleihin tahi sanoo työmiehille tiellä "Jumalan rauhan!" Hän käy katsomassa sairaita, hän alkaa pitää huolta koko väestöstä ja auttaa siinä, missä hän voi. Sen tekisi hän ilman valtiollistakin tarkoitustaan, sillä hänellä on hyvä sydän. Mutta hän on sitä innokkaampi valtiollisista syistä. Mitä hän ei tekisikään heidän hyväksensä! Hän ei uskalla sanoa sitä miehelleen, mutta häntä ihan vastustamattomasti haluttaa mennä talonpoikien vaalikokoukseen, ja onpa hän ajatellut puhettakin, jonka hän pitäisi siellä, jos hän vaan saisi siihen luvan. Mikä erinomainen puhe! Kenties ei hän kuitenkaan uskaltaisi pitää koko puhetta, kuin oikein vaadittaisiin, mutta jos hän kuitenkin pitäisi sen...! Kuin huhu kertoi, että viranomaiset olivat hajoittaneet Pognembinin koko vaalikokouksen, meni suuri poliittiko huoneesensa, itki mieliharmista, repi nenäliinansa kahtia ja hänen silmänsä olivat koko päivän punaset. Turhaan rauhoitti häntä hänen miehensä. Seuraavana päivänä toimii hän kaksinkertaisella innolla Pognembinissä. Maria rouva ei nyt enää väisty mitään. Hän käy kymmenissä tölleissä ja moittii niin kuuluvasti saksalaisia, että hänen miehensä täytyi estää häntä. Mutta vaaraa ei ole ollenkaan. Häntä otetaan ilolla vastaan, hänen käsiään suudellaan ja hänelle hymyillään, sillä hän on viehättävä kuin ruusu, ja mihin hän ilmestyy, siellä kaikki muuttuu valoisaksi ja iloiseksi. Kiertomatallaan saapuu hän myös Bartekin tölleihin. Koira ei tahdo päästää häntä sisään, mutta Magda karkoittaa sen innossaan halolla.

—Oi, kaikkein armollisin rouvani! kullankappaleeni! kaunis punanen marjani!—Magda huutaa ja suutelee hänen käsiään. Bartek heittäytyy hänen jalkoihinsa suostumuksen mukaan, ja pikku Franek suutelee hänen kättään sormi suussa. Sen jälkeen vaipuu Bartek hiljaiseen ihmettelyyn kokonansa.

—Minä toivon—sanoo nuori rouva,—minä toivon, parahin Bartekini, että te annatte äänenne minun miehelleni, eikä tuolle herra Schulbergille.

—Ei, ei!—huutaa Magda—kuka äänestäisi tuota Sjulbergia! Menköön hän järveen!—Älkää pahastuko, armollisin rouva, mutta kuin puhuu saksalaisista, ei voi pitää kieltään kurissa.

—Mieheni sanoi äsken, että hän maksaisi Justille.

—Jumala siunatkoon häntä!—Nyt kääntyy Magda Bartekiin päin:— Miksi seisot siinä kuin härkä? Minun täytyy pyytää Teiltä anteeksi, armollinen rouva, mutta hän ei tavallisesti puhu sanaakaan.

—Te tahdotte siis äänestää miestäni, eikö totta? Olettehan puolalainen ja me olemme puolalaisia; meidän täytyy pysyä ko'ossa.

—Minä lyön hänen pääkallonsa murskaksi, jollei hän äänestä niin!— vakuuttaa Magda.—Minkä

tähden roikkuu pääsi kuin härän? Hän ei koskaan sano sanaakaan. Tulehan tänne sitten!

Bartek suutelee uudestaan armollisen rouvan kättä, aina vaan äänetönnä ja alakuloisena. Maaneuvos oli hänen mielessään.

* * * * *

Vaalipäivä on tullut. On ihan varmaa, että Pan Jarzynski tulee valituksi. Naapurit tulevat ajaen Pognembiniin, herroja tulee aina kaupungista saakka, missä he jo ovat antaneet äänensä, ja odottavat nyt Pognembinissä päätöstä, jonka pappi on luvannut heille ilmoittaa. Jarzynskin herrasväki antaa juhlapäivälliset ja iltasella matkustaa herrasväki Poseniin ja sieltä Berliiniin. Muutamat piirikunnan kylät äänestivät jo eilen. Päätös tulee tiedoksi tänään. Seurue on hyvällä mielellä. Nuori rouva on vähän levoton, mutta toivoo ja hymyilee. Emäntänä hän on niin miellyttävä, että kaikki huomaavat, minkä aarteen Pan Jarzynski löysi kuningaskunnasta. Tuon aarteen on mahdoton pysyä istumassa yhdessä paikassa, vaan juoksee yhden vieraan luota toisen luo ja kerrotuttaa itselleen, että Pan Josef tulee valituksi. Hän ei tosin ole kunnianhimoinen, eikä hän turhamielisyydestä tahdo päästä valtiopäivämiehen puolisoiksi, vaan hän kuvittelee nuorena päässään, että heillä molemmilla, sanan todellisessa merkityksessä, on tehtävä täytettävä. Väliin kohtaa hän miehensä vieraitten keskellä, vetää häntä hihasta ja kuiskaa hänen korvaansa: "herra valtiopäivämies". Aivan kuin lapsi, hän antaa mielittelynimiä. Josef hymyilee ja he molemmat ovat sanomattoman onnelliset. Molemmilla on suuri halu suudella toisiaan, mutta se ei sovi vierasten läsnäollessa. Nämä tähystävät ulos joka hetki nähdäkseen pappia, sillä asia on erinomaisen tärkeä. Äsken kuollut valtiopäivämies oli myöskin puolalainen, ja saksalaiset ovat ensi kerran asettaneet oman ehdokkaansa tässä vaalipiirissä. Voitollinen sota on rohkaissut heitä, juuri sen tähden on kartanoon kokoontuneille puolalaisille niin tärkeää, että heidän ehdokkaansa tulee valituksi. Vaikka päivällistäkään ei vielä ole syöty, pidetään jo isänmaallisia puheita, mitkä erittäinkin tekevät vaikutuksen nuoreen rouvaan, joka ei ole sellaisiin tottunut. Aika ajoin joutuu hän pelon valtaan. Jos esim. tehtäisiin vilppiä, ääniä yhteenlaskiessa? Mutta olihan vaalikomiteassa muitakin kuin saksalaisia. Muutamat vanhemmat herrat selittävät rouvalle, miten äänet luetaan. Hän on jo kuullut sen sata kertaa, mutta hän tahtoo kuulla sen mielellään vielä kerran. Onhan kysymys siitä, saako seudun väestö ystävän vaiko vihollisen eduskuntaan. Hetken kuluttua on kaikki selvillä; hetken kuluttua, sillä tieltä näkyy tomupilvi. Pappi tulee, pappi tulee! Rouva vaalenee. Kaikilta kasvoilta näkyy selvästi mielenliikutus. He ovat varmat voitosta, mutta kaikissa tapauksissa synnyttää ratkaiseva hetki sydämen tykytystä. Se ei ole pappi, se on kylänvouti, joka tulee ratsain kaupungista. Mahdollisesti tietää hän jotakin. Hän sitoo hevosesensa veräjän pylväseen ja rientää kartanoon. Vieraat ryntäävät ulos, emäntä etupäässä.

—Onko sinulla mitään kerrottavaa? Onko herra valittu? Tule sisään!
Tiedätkö mitään varmaa? Onko päätös jo julistettu?

Kysymyksiä satelee kuin rakeita. Talonpoika heittää lakkinsa ilmaan ja huutaa:

—Herra on valittu!

Rouva vaipuu penkille ja painaa kädellä rintaansa.

—Hurraa! Hurraa! Hurraa!

Palvelusväki rientää ulos kyökistä.—"Hurraa! Saksalaiset ovat saaneet selkäänsä! Eläköön meidän valtiopäivämiehemme ja hänen rouvansa!"

—Mutta pappi?—kysyy joku.

—Hän tulee kohta—vastaa kylänvouti—viimeisiä ääniä lasketaan vielä yhteen.

—Pöytä on katettava!—käskee valtiopäivämies.

—Eläköön!—huutavat taas toiset.

Kaikki menevät saliin. Rouva ei voi pidättää iloansa, vaan lankeaa miehensä kaulaan kaikkien läsnä ollessa. Mutta he eivät sitä paheksi, päinvastoin valtaa innostus heidät kaikki.

—No, vielä me elämme!—sanoo naapuri Mizerowista.

Silloin kuuluu vaunujen ratina, ja pappi yhdessä vanhan Maciejn kanssa Pognembinistä, astuu sisään.

—Terve tuloa, terve tuloa! Kuinka suuri enemmistö meillä oli?

Pappi on vaiti hetken aikaa ja singoittaa sitten seuraavat töykeät, lyhyet sanat vasten yleisen ilon

naamaa:

—Schulberg on valittu!

Seuraa hetki äänetöntä hämmästystä ja kauhistuneita, kiivaita kysymyksiä, joihin pappi uudestaan vastaa:

—Schulberg on valittu!

Kuinka? Mitä on tapahtunut? Mitenkä? Kylänvouti kertoi päin vastoin. Mitä on sitten tapahtunut?

Tällä hetkellä vei Pan Jarzynski rouva raukkansa ulos huoneesta. Rouva puree nenäliinaansa säilyttääkseen malttiansa.

—Sellainen onnettomuus!—kertovat läsnäolijat ja tavoittelevat käsillään päätänsä. Kaukaa kuuluu sekanaisia huutoja ja ilon kirkunaa. Pognembinin saksalaiset viettävät voittojuhlaansa.

Herra ja rouva palaavat saliin. Voipi melkein kuulla, kuinka hän sanoo rouvalleen ovella:—*"il faut faire bonne mine"*. [1] Eikä rouva itkekkään. Hänen silmänsä ovat kuivat, mutta hyvin punaset.

[1] Ei pidä olla millänsäkään.

—Mutta kertokaahan sitten, kuinka se tapahtui,—pyytää isäntä levollisesti.

—Pitihän niin käydä, armollinen herra,—sanoo vanha Maciej—kuin Pognembinin talonpojatkin äänestivät Schulbergia.

—Ketkä tässä kylässä?

—Sekä minä että muut olemme nähneet, kuinka Bartek Slovik äänesti Schulbergia.

—Bartek Slovik—?! sanoo rouva.

—Ihan varmaan. Nyt hän saa siitä kärsiä. Mies vetelehti maassa, kuin vaimo antaa hänelle aikalailla selkään. Minä olen itse nähnyt hänen äänestävän.

—Sellainen olisi ajettava pois kylästä!—sanoo naapuri Mizerowista.

—Armollinen rouva,—sanoo Maciej—muutkin, jotka ovat olleet sodassa, ovat äänestäneet niin kuin hän. He kertovat, että heille on annettu sellainen käsky.

—Se on petosta, kurjaa petosta, vaalipakkoa, hurjuutta!

Sinä päivänä eivät päivälliset olleet iloiset kartanossa. Iltasella matkusti herrasväki pois, mutta ei Berliiniin, vaan Dresdeniin.

Onneton, kirottu, halveksittu ja vihattu Bartek istui töllissään vieraana vaimollensakin, sillä hän ei sanonut miehelleen sanaakaan koko päivänä.

* * * * *

Syksyllä antoi Taivaan Herra hyvän vuodentulon, ja herra Just, joka oli tullut Bartekin tölliin omistajaksi, oli iloinen hyvästä kaupastaan.

Eräänä päivänä kulki kolme ihmistä kaupunkiin: talonpoika, hänen vaimonsa ja hänen lapsensa. Mies oli hyvin kumarainen ja vanhan näköinen. Heidän täytyi lähteä pois, kuin eivät he saaneet työtä Pognembinissä. Satoi. Vaimo nyyhkytti sydäntä särkevästi, surressaan kadotettua kotiaan ja kotiseutuaan. Mies oli vaiti. Oli aivan tyhjää tiellä, ei näkynyt vaunuja, ei ihmisiä, ainoastaan ristiinnaulitun kuva ojensi sateesta kastuneita käsiään ilmaan. Satoi yhä kiivaammin ja tiheämmin, ja tuntui kuin jos pimeys olisi levinnyt yli koko maanpallon. Bartek, Magda ja Franek menivät kaupunkiin, sillä Gravelotten ja Sedanin voittajan piti vielä sinä talvena olla vankeudessa.

Jarzynskin herrasväki jäi asumaan Dresdeniin.

Loppu.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.